

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Létminimum.

Felemás szó biz ez. Magyarul kezdődik, latinul végződik. De ez fejezi ki a legjellemzőben annak az állami segítségnek a mértékét, melyre a magyar református lelkészek az 1898. XIV. t.-c. alapján számíthatnak.

Nem én találtam ki ezt a szót. Maga a vallás- és közoktatásügyi miniszter használta a hivatolt törvény országgyűlési tárgyalása alkalmával, mikor e törvény megalkotásának szükséges voltát okadatolta.

Előttem feltűnt; mert soká keresgettem az alkalmasnak vélt kifejezést. Hozzá tettem egy forgalomban levő latin szóhoz a magyar kicsinyítő képzőt. Irtam *kongruáról, kongruácskáról, dotációról, dotációcskáról*; hanem a *létminimum*, megvallom, nem jutott eszembe mindaddig, míg a miniszteri okadatolást nem olvastam. Akkor azonban csakhamar létrejött a törvény. Alkotmányos érületű magyar honpolgár a törvény intézkedésében megnyugszik. Én is megnyugodtam. Beláttam, hogy *kongrua* csak a latin és görög szertartású katolikusoknak jut; a többiek, „a nem katolikusok“, örvendjenek, ha *létminimumot* kaphatnak. Az ország pénzügyi helyzete így kívánja.

Most sem írnék semmit ez anyagi tárgyról, ha nem látnám, hogy a törvény végrehajtása nagy nehézségekbe ütközik; s ha attól nem kellene tartani, félni, hogy a papiroson ígértet hozott létminimum a valóságban *létminimumocskává* olvadhat le. Így azonban elmondok egyet-mást, a mit — szerény tapasztalatom alapján — idevonatkozólag magamnak megjegyeztem.

Nagy figyelemmel olvastam e lapban ama bizonyos 800 frt ügyében történt felszólalásokat, válaszokat, viszonválaszokat. Készséggel hiszem, hogy mindeniket jóakarattal vezérelte. Elismerem, minő fáradság, gond és lelki erőmegfeszítés vár

különösen *Kenessey Bélára*, a Közalapi Bizottság eloadójára, kinek kezén a lelkészi jövedelemkimutatások keresztülmennek; de *Benevolus* aggodalmait sem tartom egészen alaptalanoknak, sem a beregi egyházmegyéből hangzó érzelmnyilvánításokat nem mondhatom feleslegeseknek. „Kinek hol fáj, ott tapogatja“. A szegény kis egyházakra nézve sok függ attól, mennyi fizetékiegészítést kapnak? Nem csuda hát, ha töprengőket kifejezik.

„A lét vagy a nem lét kérdése ez.
Akkor nemesb-e a lélek, ha türi
Balsorsa minden nyűgét s nyilait,
Vagy ha kiszáll tenger fájdalma ellen?“*

Mi okozza ezt a töprengést?

Először az, hogy a lelkészi fizetések össze-számítása, meg a létminimum alapjául szolgáló összeírások közt négy egész esztendő felt el, s a mostani összeírásokat a négy évvel ezelőtt készült Jelentő ívekkel hasonlítjuk össze; mert az országos költségvetésbe ezekhez képest van a fizetés kiegészítésére szolgáló összeg felvéve. Nagyon természetes, ha lényeges különbségek fordulnak elő. Akkor az országos ref. lelkészi gyámintézet szervezése céljára készültek a Jelentő ívek; most meg a fizetékiegészítés várása reményében. Akkor egészen más bizottságok eszközölték az összeírást, most ismét mások. Akkor sem segédlelkész-tartás, sem fuvardíj címén nem lehetett semmit levonni; most már, a törvény értelmében, ezek levonhatók; de hogy levonhat-e valósággal? arról majd csak később fognak az illetők tudomást nyerni.

Másodszor az is méltó okot ad a töprengésre, hogy úgy járhatnak az egyházak ezzel a létminimummal, mint a tanítói korpótlékokkal. Azokért is folyamodni kellett minden rászorult egyháznak külön-külön. Becsatoltak hozzá vagy

* Hamlet, III. felvonás.

kilenc-tízféle bizonyító okmányt. A többek közt az egyházi költségvetést is, azon módon, a hogy az év elején *maguk számára* elkészítették. Mi történt? mi nem? oda fenn? vagy lenn a vármegyéknél? nem tudni. Az eredmény az lett, hogy épen a legszegényebb egyházak kérvényeit utasították vissza azzal a felelettel, hogy bírja, fizesse! S nem tudja az ember, hogy az újabb kérvényezésnek és százalékszerinti kimutatásnak vajjon lesz-e valami fogantatja?

Harmadszor, ki-ki látja, tudja, hogy a közelebbi négy év alatt is szembetűnően elszegényedtek a csekélyebb népességű magyar református egyházak. A mi lelkészi fizetések pedig a hívek vagyoni és számbeli viszonyaitól függenek. Vagyonos világi nagyjaink többnyire a *fővárosba* tömörülnek. Vidéki pártfogóink megrikultak. A nép zöme eladósodott; önfentartási ereje csökkent; régi lelkesedése, ha el nem lobogott is egészen, nagyon lelohadt. Ilyen körülmények közt valóban nem csuda, ha a jelentő ívek másként néznek ki most, mint ezelőtt négy esztendővel. A kik a nép közt élnek, fájdalommal szemlélhetik ezt a szomorú jelenséget, s bizonyosságot tehetnek róla, hogy az *egyházi adózás rendezése* nélkül a most kimutatott lelkészi fizetések sincsenek biztosítva; hát még ha az is hozzá talál járulni a bajhoz, hogy a létminimum iránt táplált remények sem nyernek megvalósulást.

Az efféle töprengések azonban nem segítenek a dolgon. Rendezni kell az *egyházi adózás módját*. Az úgynevezett *kongrua-ügynél* pedig a szegény református egyházak híveinek szorongatott helyzetét nagyon lelkőkre kell venni azoknak, a kik a segély kiszámításával foglalkoznak.

A *katholikus kongrua* rendezők már gondoskodtak róla, hogy a káplán- és lótarási költségeket olyan mennyiségben vonhassák le, mint a nemkatholikusok. Nálunk pedig vita tárgyává lett, hogy le kell-e vonni *arithmetikailag* vagy sem? Lényegtelen kérdésnek látszik; és Kenesseynek igaza van, ha biztosan tudja, hogy levonják azokat így is, úgy is. De a tanítói korpótlékoknál azt tapasztaltuk, hogy nem igen nézegetik odafenn át az egyes ívek tételeit, hanem úgy járnak el, ahogy akarnak, vagy ahogy lehet. Megeshetik biz az, hogy nagyobb szükségleti összeg jön ki, mint előlegesen tervezve volt; hanem hát annak száz meg száz oka van. Ne emlegessük!

Katholikus atyánkfiai, ha *papról* van szó, nem úgy comparálnak, mint nálunk szokás: „*parvus, minor, minimus*“, hanem fölfelé haladva, így: „*magnus, major, maximus*“ és ehhez alkalmazzák a jövedelmet is. Tessék aztán a szegény létminimumos lelkészek azokkal versenyezni! A mi népünk, ha papot keres, nem azt nézi, milyen annak a tudományos készültisége? hanem hogy vajjon nincsenek-e nagy igényei? Miért? Mert a szerény igényűeket sem igen bírja már kielégíteni. A katolikus örül, ha tudományos, művelt, gazdag a papja. Hiszen nemi az övéből él el. Ott vannak a nagy fundációk, kegyuraságok és a többi. Segítenek nekik a jezsuiták, dákorománok, pánszlávok, néppárti főurak, meg a pápa. A mi népünk ellenben úgy tudja, hogy a pap az ő zsirján hízik.

Ilyen a viszony! Szabad a verseny! Mind amellet mi akarunk győzni! És ha Isten segít, legalább nem hagyjuk magunkat legyőzetni.

TÁRCA.

Jézus-sirjánál.

— Húsvéti imádság. —

Kisértelek utolsó útadon,
En Jézusom.
Szívem fuldoklott a „Feszítsd meg“-ekben.
Kereszted súlyát hordozta lelkem,
En édes Jézusom!

S bár Getsemánéd titkát rég tudom,
En Jézusom:
Mégis a bűnnek, úgy tetszék, nagy ára
Te bünteler, voltodnak kinhalála,
En édes Jézusom!

Csak most, megállván áldott sirodon,
En Jézusom:
Békül ki lelkem bús Nagypéntekeddel,
A „minden“, érzem, itt „végeztetett el“,
En édes Jézusom!

— Óh vigy magaddal ezen az úton,
En Jézusom!
Hadd verjenek meg gúnynyal, számalommal,
Csak áldd meg ilyen nagy diadalommal
Eszményimet, én édes Jézusom!!

Szabolcska Mihály.

Megnyugvás.

Nyugalomra, csendességre
Vágyom én a békességre.
Világ zaja, háborgása,
Örömmnek rég sirt ása.
Örömeim búra váltak
Reményeim tova szálltak,
De egy fény, a hit sugára
Fölmutat a Golgothára.
S látom őt, a ki megváltott,
Elszenvedni a halált ott,
Látom és letörlöm könnyem . . .
„Gyönyörűség az én terem.“

Vadas Gyula.

Tudjuk mi jól s hála Istennek, tapasztaljuk, hogy az evangéliomi egyház ereje nem az anyagi, hanem a szellemi téren érvényesül. „*A mi vitézkedésünk fegyverei nem testiek, hanem Isten ereje által erősek*“ (2. Kor. X. 4). De kénytelenek vagyunk hangoztatni, hogy hazánkban ez idő szerint a szellemi téren való mérkőzés sikere is sok tekintetben anyagi feltételektől függ.

Az egyházunkból való kitérések legnagyobb részben pénzért vagy másféle haszonért történnek. A reverszálisok osztogatása legtöbbször anyagi érdekből származik. A nemzetiségi izgatások, szociális mozgalmak s más egyéb ilyen veszedelmek minden szála odanyúlik át, a hol pénz van a lappangó elegületlenség szítására. *Lukácsiu*, a lacfalusi oláh plebánus, legközelebb is Rómában járt panaszkodni a szent atyánál a zsidókat és kálvinistákat pártoló kormány ellen.

Hanem azért ő és társai jókora összeg *kongruát* kapnak jelenleg is, hát még ha az új törvény létrejöj! A hü magyar református lelkészek előtt ellenben a *létminimumos* remények képe sem állandó. Csak távolban lebeg, mint a sík puszták délibábjá, melyet egy hideg szél fuvallata eloszlat.

Mindamellett ne vessük el bizodalunkat! Kapcsoljuk össze reményünket az igaz ügy diadalában való hittel és a haza iránti kifogyhatatlan szeretettel.

„A jó, melyet reméltünk, elmaradt! — de Végét belátni nem tudjuk. Lehet, Hogy Isten azt számunkra félretette. S egyszer kiönti ránk a várt kegyet. Az örök végzetben egy hó, egy év Csak annyi, mint egy áprilisi óra. A rügy burokba még; egy nyári hév Kibontja, s nyílik a remény valóra.“

(Csendes órák. 68. 1.)

Nagybányán, 1899. márc. 22.

Gergely Károly.

Az egyházi fegyelemről.

Az a szomorú tapasztalat, melyet egyházi életünk sok tekintetben elkietlenülése miatt, közösen érezünk; azon fájó érzés, melyet ev. ref. hitfeleinknek, az új egyházpolitikai rend életbe lépése óta, azon magatartásából meritettünk, hogy gyermekeiket mily könnyedén engedik át más felekezetnek; azon óhajtott boldogabb jövő, melyet az egyházunk iránt tartozó melegebb ragaszkodás, buzgóság, igazi egyháziasság eljövetele iránt táplálunk: önkéntelenül hozták mozgásba egyházi társadalunkat, vezették arra, hogy a lekipásztorkodás régi kipróbált s újabb, célhoz vezető fegyvereiről gondolkozzék; azokat vegye kezébe s egyháziak és világiak, a mi egyházunk által vallott egyetemes papság alapján legyenek munkások, a hitélet erősítése, az egyházi buzgóság felelevenítése, a tiszta vallásos-erkölcsi élet terjesztése, szép és áldásos építésében.

E mozgalom eredménye volt az, hogy többen az egyházi fegyelem gyakorlásának hiányára mutattak rá; többen azt bizonyították, hogy a lekipásztorok alusznak s a lelkek gondozása körül nem teljesítik kötelességüket; többen az egyházak vezetésére hivatott presbiteriumok mai ténykedése felett törtek pálcát, hogy nem állanak hivatásuk magaslatán, mert vagy csak politikai pártállás szerint állították össze és csak politizál, vagy egyedüli ténykedése az egyház anyagi kormányzatára irányul, s itt is csak a fejlődés, a természetes haladás akadályá.

Voltak, kik egyházi törvényeink hiányait vetették fel, melyek az egyházkormányzat körüli teendőket száz meg száz §-ban tárgyalják, de a hitélet erősítésére, az összetartás szükségös érzetének ápolására nem alkalmasak. Mások a polgári törvények túliberális fejezeteiben találták az okot s vádolták a politikai hatóságokat a miniszteriumoktól le a községi előljáróságokig, melyek sem az ünneprontás, sem a vallás elleni kihágás, sem a káromkodás, iszákosság, fajtalanság ellen nem lépnek fel komolyan s mi saját érdeke is: még az általános tankötelezettség törvényét is csak immel-ámmal hajtotta s hajtja végre.

A sok közül mindenikben van valami igaz. Sok lekipásztor aluszik; a presbiteriumok közül kevés éri el azon eszményt, melyet a presbiterről Haypál Benő rajzolt. Egyházi törvényeink nagyon sok §-a csak papíron van, de végrehajtva nincs, világi felsőbb és alsóbb hatóságaink pedig sok visszaélés iránt nem bírnak érzékkel.

De hogy sok lekipásztor aluszik, hogy a szükség és nyomorral küzdve elvesztette bizalmát, munkakedvét; avagy egyéb túlterhelhetése miatt nem bír, nem képes eleget tenni kötelezettségének, — oka ímé, magunkban is van, mert amazoknak tisztességes megélhetést nem bírnak nyújtani, emezekre pedig 5—10,000 lelket utalunk oda, hogy annak minden gondját felvegye.

Hogy sok presbiterium nem áll hivatása magaslatán s vagy csak politizál, vagy csak akadékoskodik, oka azon rendszerünkben található, hogy kivéve a belső hivatalnokai szükségletét, — melyet maga állapít meg — egyházi és iskolai terheinek nagyobb része kívülről, saját egyházi felsőbbsege, vagy az államhatalom által utaltatik rá s ha akad köztük csak egy — pedig mindig akad — izgató: a választásoknál a pártok rendszeren a szerint alakulnak, a mint a szövívők a terhekkal szemben állást foglaltak. Nincsen gyűlés, melyet nagyobb részt ne ezen — valljuk meg sok helyen nagyon is túlterhelő — anyagi ügyek foglalnának el és alig van mód arra, hogy az ezek feletti tárgyalás mellett, nyugodtan, elfogultság nélkül azon ügyek beszéltessenek meg, melyek az egyház szellemi életét illetik.

A politikai, a közigazgatási hatóságok, melyeket ismét a megélhetés, az állam jövedelmeinek emelése, részint az egyenes adók kivetésénél, részint a közvetett adóalapok jövedelmezésénél vezetnek oly irányban, mely a vallásos-erkölcsi életnek nem kedvez: szintén csak a legkritkább esetben fordítanak gondot arra, hogy intézkedéseik az egyháziasságot ne veszélyeztessék.

Ily körülmények közt és ha még a miénk között is, akárhányszor a liberalizmus álarcá alatt, felekezetiséggel, elfogultsággal vádoltatunk, midőn egyházunk érdekében, vagy az egyháziasság, vallásosság érdekében szót emelünk; ha oly társaságokban hol egy-két műveltebb egyén van jelen, — a lekipásztor jelenléte s küzdelme mellett sem csitítható el az egyháziasság, a vallás örök igazságai ellen kifakadó harc: lehet-e esodálkozni azon, hogy az aratásra hivatott kevés arató látja bár maga előtt a nagy munkatért, látja magát

a munkát, de csüggettség, bizalmatlanság vesz erőt szívében, lelkén, tapasztalva, hogy mily gyengék azon eszközök, melyekkel ő rendelkezik s mily hatalmas az ellenfél, mely ellen küzdenie kellene.

Ugynevezett művelt társadalmunk, arra való elhivatásban, hogy a tömegek vezetője legyen, nem tartja ambíciójának azt, hogy egyháziasság, vallásosság tekintetében is tündökölnék az ő világossága. A papok dolga — úgymond — s ezzel azt hiszi, eleget tett társadalmi hivatásának. De még ha csak ezt mondaná, talán lehetne mellette jó munkát végezni. Azonban nemcsak ezt mondja! Mint a hogy a kuruzsló nekimegy az orvosi tudománynak, úgy bírálja el ő is a világrend nagy munkáját s bölcseségének tárházából őt és újat úgy hoz elő, hogy abból az ő nagysága, tudománya tündököljék a biblia felett. Levegő, hó, eső, jég; Isten, örökkévalóság, halál, — oly tárgyai beszélgetésének, melyből csak úgy esepog az ostobaság s első a hallgatók között, ki vagy nagy képpel jámbor együgyűségnek mondja mindazt, a mit a fentiekrol, mint az isteni örök jóság s bölcsesség kifolyásáról tanít az egyház; vagy bevezeti a röhögést az általa felmutatott bölcsesség felett.

Az állami s hatósági támogatásról egyházi téren alig beszélhetünk. Még a hol segítséget nyújt is: abban sem sok a köszönet. Hiszen az egyházi adók behajtását is legutoljára hagyja s midőn már semmije sincs a lakosságnak, ad csendőrségédletet a végrehajtáshoz.

E szomorú tapasztalatok indították meg egyháztársadalmunk ama mozgalmát, hogy orvoslásról gondoskodjék s a bajok orvoslására célszerűnek mutatkozó eszközök között újítsa fel az egyházi fegyelemnek az újabb időben elhanyagolt gyakorlatát is és intés, feddés, dorgálás, a szeretet, jóság, lelkesítés, buzdítás, mindenekfelett pedig hathatós példaadás által teremtsen egyházi társadalmunkban új életet.

A kérdést majdnem egyidejűleg vetette fel a Szatmáron tartott tiszántúli értekezlet 1897. évi gyűlése, valamint a dunamelléki értekezlet. Az alsószabolcs-hajduvidéki egyházmegye pedig, tekintettel egyházi törvényeink 27. §. 1. pontjára, melyben az egyházi fegyelem gyakorlása a presbiteriumokra bízván, erről szabályzat készítésére utaltatnak, hogy ezen szabályzatban lenne, legalább a főbb elveket illetőleg, bizonyos egyöntetőség: még szeptember 14-én tartott gyűléséből kérte a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlést, hogy ily szabályzatról, az 50. §. b) pontjában lefektetett jogánál fogva, gondoskodjék.

A szatmári értekezlet a nagybányai egyházmegye lelkészi értekezletét bízta meg javaslatkészítéssel, mely javaslatot a kör elnöke ismertetett a Debrecenben 1898 szept. 7. tartott egyházi értekezleten.

Az 1897 októberi egyházkerületi gyűlés az esperesi kart kérte fel a dolog tanulmányozására s javaslatkészítésre; de mert az egyházkerületi értekezlet szintén bizottságot küldött ki, mely a tárggyal foglalkozék s e bizottságnak munkáját ez évi tavaszi egyházkerületi gyűlésünk alatt elő kell készítenie, hogy a H.-M.-Vásárhelyre meghívott értekezlet tárgyalhassa és mert ezen bizottságnak munkálkodásában az esperesi kar is részt vehet: azt hiszem, nem végzek hiábavaló munkát, ha a kívánt konkrét javaslat formáját megadni megkísérlem s azt közlésem, hogy a tagok elolvashatván, az érdeklődők hozzászólásával a bizottság is hasznos munkát végezhesen.

Javaslatom összeállításában azon kérdést vettem első sorban elő: kié az egyházi fegyelem joga?

Azt hiszem, e felett nem vitázunk, mert ez tiszta

dolog, miután a mi református egyházunkban ez a jog nem lehet másé, mint az egyetemes egyházé. A reformáció tiltakozás volt a pápai hatalom ellen. E tiltakozásban van kifejezve az, hogy a Krisztus egyháza nem a pápáé, nem állhat tehát papi uralom alatt. Krisztus egyháza a királyi papságé, a megszentelt népé s így abban úgy a koronázási, mint a fegyelmi hatalom magát az egyház egyetemét illeti meg.

Hogy kik gyakorolják e fegyelmet, e kérdésre megadja a feleletet az első pont s közelebbről, a biblia alapján, egyházi törvényünk 88-ik §-a. Minden egyháztagnak kötelessége — úgymond — inteni azokat a kik rendetlenül járnak, mint attyok fiát, megépítvén alázatosságot lelkével.

Az alkalmazott egyházi fegyelem keresztülvitele, egyházunk szervezete értelmében, a gyülekezetek kormányzatára hivatott presbiteriumok kötelessége, mely testület — a törvény 27. §. 1. pontja értelmében — az egyházi fegyelem gyakorlásának jogával, bizonyos előre megállapított szabályok szerint él.

Hogy melyek azok a hibák, vétkek és bűnök, melyeket az egyházi fegyelem gyakorlása által megjavítani, esetleg büntetni kell: előírja az erkölcsi törvény, Krisztus vallásának örök tartalma. Minden, a mi ellenkezik Krisztus vallásának szellemével, a mit az megtűlt, avagy rendel, de a mit az ember figyelembe nem vesz, elhanyagol, vagy éppen lábbal tipor: mindez fegyelmi vétség s mint ilyent irtani, elhagyására, megszüntetésére mindent megtenni kötelessége az egyháznak, ha céljának megfelelni akarván, az emberiséget tiszta, békés, boldog keresztyén élet folytatására kívánja elvezetni.

Ebből azonban önként következik, hogy a fegyelmi vétségeket taxative felsorolni nagyon nehéz. Egyházi törvényünk 17. és más §-aiban megkísérli ugyan felsorolni az egyháztagnak kötelességeit, melyekből következnek, hogy e kötelességek elmulasztása fegyelmi vétség. De ha a 301. §. 1. pontját megfigyeljük, ennek szellemében ilyen minősítést adhatunk: fegyelmi vétség mindazon vallási és egyházi kötelek elmulasztása, melyeket a szentírás, az egyházi törvény, az egyházi felsőbbrendel s megtenni parancsol; s minden oly dolognak elkövetése, a mit a szentírás, az egyházi törvény, az egyházi felsőbbrendel megilt, vagy elkerülni rendel.

Ezek szerint az egyházfegyelmi szabályzatot ilyenképen formulázom:

1. §. Az egyházi fegyelem célja:

Az egyházi fegyelem célja a hit erősítése, az egyháziasság fokozása, a vallásos-erkölcsi élet boldogító érzetének emelése, a családi élet megszentelése, a társadalmi együtt élés megkönnyítése.

E végből: javítja az emberi hibákat, kevesbiteni törekszik a vétket, irtani a bűnt.

Célja ez által enyhíteni az emberi köznyomort, letörölni a méltatlan könyeket, megszüntetni a társadalmi ferde kinövéseket, minők: fajtalan beszéd, hazudozás, káromkodás, szeretetlenség, torsalkodás, harag, bosszúállás; gög, fösvenység, önzés, kapzsóság, mértékletlenség evésben, ivásban, mulatságokban; fajtalanág, henye munkátlanság, hamisság, csalás, lopás, rablás.

Ezek eredményeül: a vallásiakban való buzgóság, a keresztyéni alázatosság, munkás szeretet, az élet szelid örömeinek megkedveltetése, a becsületes munka után várható jogos keresmény megbecsültetése, jó lelkiismeret, meglegedett élet biztosítása.

2. §. Az egyházi fegyelem eszközei:

Az egyházi fegyelem eszköze mindaz, a mi az embert egyházának, vallásának buzgó támogatására,

munkás szeretetére ösztönzi, hitelveiben erősíti, megtartja; a mi gyarlóságainak megismerésére, hibáinak elhagyására, vétkeinek megöklésére, bűneinek megbánására elvezetni képes. Ezek között első a tanítás, a jó példaadás. Azután a szeretetteljes figyelmeztetés, kérés, intés, feddés, dorgálás és végre, midőn ezeknek eredménye nincs: fegyelmi büntetés, minők: bizonyos egyházi tisztségek viselésétől, a keresztszülei tisztától, az úrasztalától eltiltás; az iskoláztatás, temetés, keresztes megtagadása, az egyház kötelekéből kirekesztés.

3. §. Az egyházi fegyelem végrehajtása.

a) Az egyháztagok részéről:

A szülők gyermekeikkel, — a testvérek, atyafiak a testvérek és atyafiakkal szemben, az egyháztagok, mint a szentek egyességének részesei, egymás irányában a jó példaadás, szeretetteljes kérés, bizalmas figyelmeztetés és intés fokozatáig; mely elkötelezettség meg van írva szentkönyvünkben és ennek alapján az egyházi törvények 17—18. és 88. §-aiban.

b) A presbiterek részéről:

Mint a gyülekezet kormányzatára hivatott vének, kik családjuk, atyafiságuk körében, mint atyafiak; a gyülekezet reájuk bízott tagjai között pedig, mint az egyháziasság, a vallásos-erkölcsi élet és jó rend őrei, az egyházi törvények 27. §. 1—7. pontjai szerint, a gyülekezet testi szegényeinek gondozásán kívül, mint egyes emberek is, jó példaadás, figyelmeztetés, kérés által, mely elkötelezettség a szentírás alapján az egyházi törvényeink 23. és 27. §. 1—7. pontjaiban van megírva.

c) A lelkészek részéről:

Mint a gyülekezet kormányzatára hivatott presbiterium elnöke, az általa ismert, vagy hozzá bejelentett esetekben, az egyháztagot maga elé hivatja, vagy személyesen felkeresi, négy szemközt figyelmezteti magatartásának testi, mint lelki szomorú következményeire; társadalmi helyzetének, jelen s jövő lelki békességének feldulhatása és veszélyeztetésére. Főben járó esetekben, nemcsak négy szemközt, de egy-két presbiter jelenlétében végezvén e kötelességét. III. §. 2. p. 135, 139. §.

d) A presbiterium részéről:

Maga a presbiterium, vagy annak az egyházi törvények 276-ik cikkelye alapján alkotott bíróság, mely minden, az egyházi törvényekben a fegyelmi eljárásra nézve előirt cikkelyek szem előtt tartásával, vizsgálatot rendel, idéz, tárgyal s ítéletet mond, mely ítélet a félnek vagy feleknek, minden esetben; midőn pedig súlyos beszámítás alá eső vétség fordul elő, minők: az egyház, a vallás elleni izgatás, felekezetenküliségre csábítás, házasság kötésnél a születendő gyermekek eladása, vagy durva, a büntető bíróság által is fenytett büntények eseteiben (férj és feleség tettlegességben nyilvánuló viselkedése; méhmagzat elhajtása nemi erőszak stb.) a gyülekezet előtt is kihirdetetik. (Ez lenne a büntetés legerősebb s legmagasabb foka).

4. §. Felebbezés.

Midőn az egyházi fegyelmi bíróság, a gyülekezet tagjait megillető jogot vesz el, vagy valamely tisztség viselésétől foszt meg valakit, avagy a gyülekezetből kizárást alkalmazza: ez esetekben felebbezésnek van helye.

Felebbezett ügyekben második fokon, az egyházmegyei fegyelmi bíróság, harmad fokon, az egyházkerületi fegyelmi bíróság dönt.

Két egybehangzó ítélet ellen felebbezésnek nincs helye.

Az eljárás a felebbezett ügyekben az egyházi törvény vonatkozó §§-ai szabályozzák.

Ime egy javaslat. Talán ezen elindulva, képesek leszünk olyat alkotni, mely az óhajtott és várt célnak megfelel.

Érzem, sokszori átolvasás után is, fogyatékoságát; érzem különösen azt, hogy végrehajtása, nagy figyelem mellett is, a végrehajtásra hivatottak önfegyelmzése nélkül sok akadályba fog ütközni s különösen és legkivált azt érzem, hogy az egyházra nézve üdvös, jótékony hatását egy ily szabályzat meghonosításának, üdvös keresztülvitelének egy új nemzedék fogja érezhetni majd, midőn tagok és fők, vezetettek és vezetők meg lesznek győződve, át lesznek hatva azon igazságtól, hogy egyház, vallás, abban a jó rend, ebben az igaz buzgóság nem külső máz, hanem *igazi élet*.

Szóljanak hozzá a hivatottak. Különösen kérem erre a javaslat készítésével megbízott küldöttség tagjait.*

Zsigmond Sándor.

Éneklésünk.

Az igaz kálvinista ember szeret énekelni. Életszükség ez nála, hogy buzgóságának lelke elrejtett szent vágyódásának megfelelő éneklésben adjon kifejezést.

Magasztos előkészítője ez a szívnek, léleknek; összpontosítója a gondolatoknak az imádkozás pillanatához, a midőn csak egyetlen nagy gondolat tölti be az embert; megtérni Istenhez. Atyánkhoz, kit imádni, dicsérni, magasztalni oly kibeszélhetlen boldogság a kegyes lelkekre nézve.

Épen ezért volt eleitől fogva istenitiszteleatünknek egyik fele az éneklés, még pedig olyan éneklés, melyben minden értelmes keresztyén hívő részt veszen, s ezen részvétellel fokozza imádkozó lelkének megnyilatkozó buzgóságát.

Nem hiába írja koszorús költőnk, Jókai, hogy „Jól esik a kálvinista embernek, ha kedvére ki énekelheti magát“, mert az egyszerű ember közöttünk nem is tartja épületének magára nézve a templomba menetelt, ha ott olyan éneket vesznek elő, melyet ő nem tud, vagy épen „műéneklés“ által szorítatik ki a gyülekezeti éneklésből.

A mi régi, egyszerű énekeinken már csak ezért is nehéz változtatni.

Pedig, hogy e változtatásnak meg kell történnie, sőt hogy eddig is többet tehattünk volna e téren, azt minden józan gondolkodású ember előtt tisztán álló dolog.

Szükségessé vált már nagyobb élénkséget vinni be istenitiszteleatünkbe. Nem a *lényeg* változására gondolok, mert ennek alapja nem bolygatható, hanem a mi a *formát* illeti, azt tehetjük tetszetősebbé s a műveltebb izlésnek is megfelelőbbé.

És itt első sorban a kortól sok tekintetben elmaradt, ősi éneklési módunkon kell és lehet gyökeres reformot eszközölni.

Énekgyűnk csendes hallgatásba merült, mintha tetszhalálba szenderegne, olyan benyomást tesz a szemlélőre; pedig mennyi szép reménnyel, mily nagyfokú várakozással tekintettünk az énekgyűi bizottság munkálára, mely hivatva lett e téren a kívánt és szükséges reformok megvalósítására.

Meg is indult szépen, lelkesedéssel a munka. Egyes

* A tiszántúli értekezlet 1898 szept. 7-ről felvett s kiadott jegyzőkönyvének 3. számában Kiss Albert, Gergely Károly, Eröss Lajos, Márk Ferenc, Ritoók Zsigmond, Puky Gyula, Thaly Kálmán, dr. Kovács Sándor, dr. Imre József urak kérték fel e bizottság tagjait.

darabok, szakszerű ismertetések, viták gyors tempóban kerültek nyilvánosságra. A kitünő férfiaktól álló bizottság közrebocsátott pár füzetet; de ezzel aztán, mintha kimerültség állott volna be, esendes homályba merült az egész mozgalom.

Távol legyen tőlem, hogy a nagyérdemű és szakemberekből álló bizottság munkásságát, jóakarátát és az ügy iránti nemes buzgóságát kicsinyíteni akarnám. vagy hogy, az előttök álló nehézségekről elfelejtkezném s talán bírálatot szándékoznám mondani felettök. Nem. Ilyen botorságra nem adom fejemet, hiszen mit tudhatom én azt, minő legyőzhetlen akadályok állják útját legjobb törekvésüknek is? Én csak a történetek kívánom itt feltüntetni s rámutatva a mai rozoga helyzetre, útmódot keresni legalább néminemű javításra.

Ugy gondolkozom ugyanis, hogy közénekülésünk mostani elromlott formája a legnagyobb mértékben türehtetlen, szórványos kivételek akadnak, elhiszem s tudom és hogy ennek javítása, még pedig sürgős javítása legközelebbi teendőink közé tartozik.

Erre vonatkozólag azt szükséges tudnunk, hogy vajjon az új énekes könyv közreadása mennyi időt vesz még igénybe? s ha évek, talán pár évtized is elmulik, míg az ige testté válhatik; akkor a meglévő, vagy a meghatározott alapon egy közbeeső, de azért az egész munkálat keretébe illő javítást kellene megkísérteni.

Kijelölendők volnának ugyanis azok a Zsolt. és Dics. versek, dallamok a régiből, melyek talán változatlanul, avagy csekély változással az új énekes könyvbe is átvétnék.

A bizottság által közrebocsátott füzetekből szintén kimutatandók a biztosan felvenni szándékolt darabok a hozzájuk alkalmazott dallamokkal.

Bizonyos egységre kell már most törekedni a temetési énekek és gyászdallamok használatánál, ne uralkodjék e nembeu továbbra is teljes szabadság.

Soha siralmasabb vergődéssel nem küzdött énekülésünk, mint ez „időközi“ állapotban. Egy kirekesztett zsolttáros könyvet adtak kezünkbe, mely — ily hosszú időre szülő — javításnak ugyan szerencsétlen, réginek meg már nem régi, mert nagy körültekintéssel le van törölve róla az ódonság sokszor megragadó és kedves zöngedelme.

De hát ez még hagyján, ha csak a belső érték csökkenése volna az egyedüli veszteség, hiszen akkor úgy vélték, hogy kevés ideig tartja magát ez a szükség szülte foltozás s ennek nyomában elég korán jár a teljes megújulás; és ime ket évtized is elrepül s még mindig a kezdetnél vagyunk. Megülte lelkünket, megbénította törekvésünket ez a csonka zsolttár, mert ugyan kinek volt volna kedve a halálra ítélt versek és dallamok modern izlés szerinti átdolgozására? Teljes stagnálás állott be énekülésünk fejlesztésénél úgy fent a finomultabb zenei érzék megnyilatkozásában, mint lent a közönséges templomi és iskolai éneklés kezelésében.

A közönség ugyan énekel ma is, hiszen e tekintetben a lelki szükség kielégítést követel; de be kell vallanunk, hogy ez az éneklés száz- meg száz helyen oly elnyomorodott valamivé süllyedt, hogy ennek hallatára megborzong a csak kevés zenei érzékkel felruházott lélek is. Ütem, izlés, vagy valamelyes iskolázottság teljesen hiányzanak abból.

Ez a stagnálás és süllyedés pedig nagy részben énekes könyvünk újjá alkotásának hosszas vajadására vezethető vissza.

Nincs biztos alap, melyen a reformok keresztül-

vitelét eredményesen megkísérthetnék, így gondolkoznak a hivatottak. Maradjon minden a régiben, hiszen úgy sem sokáig tart ez állapot, nyugszik meg rajta a nagy többség és ez a nyugalom aztán csaknem a halál nyugalomává válik, mely nem mozdul, nem gondol semmivel s hagyja az éneklés külső formáját s ez által belső értékét is leszállítani még a régi talapzatról is.

Nem csoda aztán, ha közisteniszteletünk első része, az éneklés nem gyakorol olyan varázs hatást a lelkek egy nagy részére, mint régen. Egy Sztáray, egy Huszár Gál nem volnának képesek hódítani a ma napság divó éneklési modorral.

Néhány, aránylag gondozottabb hely kivételével vagy nagyon is énekel a gyülekezet, a maga teremtette nyújtott módon, vagy — műveltebb lévén a közönség — egyáltalában nem énekel, mert nem tud és nem is akar, hiszen úgy érzi, hogy elég, ha zug az orgona s ezt énekkel kíséri a kántor.

Igy aztán lassanként tovább romlik, vagy épen elkallódik a gyülekezeti éneklés, mert nincs, a ki gondozza, nincs a ki új életre költse, az új viszonyokhoz mértén átalakítsa.

De hát a gyülekezeti éneklés még csak él a maga rozoga állapotában, mert elvégre is a régi zsolttárok és dicséreteket énekeljük; hanem temetési gyászekeink? No, azok aztán rettenetesek! Itt már teljes anarchia uralkodik.

Szabad mindenkinek tetszése szerint választani vagy épen faragni éneket, a mi lehet minden egyéb, csak ének nem, mert hiányzik belőle, a mi ennek főjellege, a magas, búsongó, mégis Istent dicsérő költészet, e mellett aztán ráéneklük a 64. Dics. CV. Zsolt. LXXXI. Zsolt. stb. dallamára.

Valóban elkeseredik az ember, de a bosszúság miatt, mikor vidéken hallja ezeket a nyomorult verses bucsuztatókat egyik-másik dallamra énekelni, melyek sokszor a legmélyebb gyászesetet is képesek neveltség tárgyává tenni idegenek előtt.

Vajjon mért nem nyilatkozik meg a reform. egyház egysége legalább a temetési énekek kötelező egyöntetűségében? Hiszen néhány igazán a gyászesethez illő dallam és szöveg — a mely valóban ének — örök becsű és mindenütt könnyen használható lehetne.

Lám a r. kath. egyház Circumdedérunt-ja, meg „Paradicsomba vigyenek az angyalok“ kezdetű éneke mindig szép és milliószor énekelve is meghatja a szíveket.

Nekünk ezzel szemben bizonyos „gyűjteményeink“ vannak, melyek közül egyik gyengébb a másikkal, alig van a szövegben valami költői ér s a dallamban bizony nem zokog a fájdalom.

Egy pár kedvesebb dallam akad a „Debr. Halotti énekek“, az Ivánka és a Gérecz K. gyűjteményében, de bizony ezek is várják a megújulást. A Kádár Imre által gyűjtött „Siralmas Ház“ azonban csak elrettentő példánul hozható fel.

Ily körülmények közt itt már csakugyan pillanat alatt kellene segíteni. Fenti javaslatom mellett is legalább egyh. kerületünk komolyan rendelje el a kijelölt halotti énekek használatát, mint péld. van is erre atasítása a debr. „Halotti énekek“-re nézve; de egyuttal szigorúan ellenőriztesse, hogy rendeletét megtartsák. A „gyűjteményeket“ aztán tiltsa el.

Mindenütt a vallásos érzés ápolása, az áhitat felköltése célunk. Az ének erre hatalmas eszköz. Támaszunk azért buzgó és izlésteljes éneklést.

Sinka Lajos.

TANÜGY.

Állam. Egyház. Iskola. Teendőink.

(Folytatás.)

Fentebb tagadtam, hogy a lelkészek anyagi segélyezése az állam részéről bölcs politikai tény. Most pedig azt is tagadom, hogy az 1848. XX. t.-c. 3-ik § a olyan kivételben, a mint azt sokan óhajtják, vagy gondolják, hogy t. i. lelkész, tanító az állampénztárból húzza fizetését, egyházi, iskolai, személyi s dologi kiadások állampénztárból fedeztessenek: ellenkezik az 1848-iki eszmék megtisztult tartalmával, első sorban a szabadság helyes fogalmával, mert igaz hogy egyenlővé szűri le a felekezeteket, de az állampolgároknak és egyházi híveknek ez a communistikus izű egyenlőség egy zsarnok helyett kettőt ad, államot és egyházat, így jön ellentétbe a szabadság az egyenlőséggel (a melyeknek ellentétét nemcsak Eötvös, hanem már Aristoteles is észrevette); a lelkészekből bürokratákat készít, a kiknek már most is a papirosorszakban annyiféle kormányrendelet és törvény §. végrehajtásában kell eljárni, vagy segédkezni hogy maga ez nagy mértékben gátolja a lelképásztort lelki kincseinek gazdagításában, profanálja, megfertézteti sok-sok ihletett percét; espereseink már ma is — akarva nem akarva — valóságos bürokratikus életet élnek, ha kötelességeiket hiven akarják teljesíteni. Ha pedig egyházunk az állammal anyagilag egy szerves egész lesz: lesz belőle egy nagy gép, a mely napról-napra, óráról-órára pompásan jár, de egy nem lesz benne, a mi fő: lélek és élet. Nem lesz meg benne a fejlődés, tökéletesedés két rugója: 1. az *egyén* (nemes értelemben) mert akkor hamar borsóra térdepelteti a hatalom, de nem lesz meg benne az *egyén* azért sem, mert nem lesz meg benne 2. a *szükség* (szintén nemes értelemben). mert az egyházegyetem abban a biztomban, hogy jól van vetve a feje alja, nyugodtan szundikálhat. (Kivált a magyar!) Mert törvény az a természet és erkölcs világában, hogy a szükség a munka rugója s a munka fejleszti a testi lelki erőket, a munka a civilisatio első feltétele. Ez igazság a biológiában és sociológiában egyiránt. „A viszonyokkal való megelégedés, mindenkor káros volt a társadalomra. Az oly népek, melyeknek életszükségeiről a természet bőven gondoskodott, tunyábbak, hiányzik náluk a haladás rugója, a munkára való kényszer s ez elegendő a visszamaradottságra vagy a civilisáltabb állapotokról való lesüllyedésre” (Miháلكovics Géza). Ime egy természettudós nyilatkozata. Ha pedig az egyház saját feladata lesz szegény javadalommal bírő, de sokkal többet érdemlő lelkészeink nagyobb és egy tudományos embert az anyagi gondoktól megmentő javadalmazásáról gondoskodni; akkor az egyházegyetemben kifejlődne a szükségérzet, kifejlődne az egybetartozás tudata, a mi Jézus egyik cardinalis gondolata volt, hogy az ő hivei „*mindnyájan egy legyenek*“,¹ így, ha az *egyházegyetem* egy nemcsak szellemi, hanem anyagi szövetkezés is lenne: teljesülne Pál magasztos hasonlata is: „*sokan egy test vagyunk a Krisztusban, egyenként pedig mindnyájan egymásnak tagjai vagyunk*“² „*és ha egy tag szenved, minden tagok egyetembe bántódnak, a tagok egyenlőképen egymásért szorgalmatosak lévén, a testet táplálják*“.³ Így hatná át és elevenítené

¹ In. 17, 20. 21.

² Rom. 12. 5.

³ 1 Kor. 12, 26, 25.

meg az anyagot is a Krisztus lelke! (Amúgy pedig nem a Krisztus lelke él benne, hanem a világ lelke). Így fejlődne ki az egyházegyetemben nemcsak a szükség és együvetartozás érzete, hanem a munka, a haladás, az élet.

A külföldi, állam által kitartott egyházak aberrációk az igazi kereszténységtől és a felbomlás esiráját hordják magukban.

És ne felejtjük el még egyet, a mit szerfelett higgadt tudósok már észrevettek (ha jól emlékszem Kautz Gyula mondja a Leroy-Beaulieu könyvének az új socialismusnak magyarra fordításához írott előszavában), hogy az államok a mindent államosítással, mindenüvé kiterjeszkedő állami beavatkozással a socialismus útját egyengetik, a mi nem egyéb, mint a legszörnyűbb állami omnipotentia, az egyénnek állattá süllyesztése azon problematicus gazdasági célból, hogy az állam minden gyermekét kitarítsa. Az államhatalom — mondják a centralisták — mint a rend öre, minél erősebbé teendő. Ezt pedig csak a központosítás teszi meg. „*Qui veut un gouvernement fort, veut un gouvernement central.*“ (Cormenin.) Ez mind szép lehet in idea. De mi a valóság? Az állami dajkaság elszoktatja a gondolkodástól az embereket. Gondolkozik az állam helyette. Elszoktatja az önállástól önerő kifejtéstől s odavezet a hol helyzetünk átkozottul hasonlít a szundikáláshoz (a mire keleti fajunknak kiváltképen való hajlandósága van!) Elnyomja az egyént, a haladás rugóját. Mert a hol haladásról van szó: ott egy erős egyéniség pondussa többet ér mint 100,000 másféle emberi teremtés. Az autonomikus szabad, igazságos verseny pedig gondolkodásra szoktat, a palaestra, a strigilis edzi az izmokat, az eszmesürölődés fejleszti, köszörüli a tehetségeket, erőket. (Lám csak 1895 óta, rövid 3 év alatt, micsoda elevenéget szült a szundikáló felekezetek között egy szabadelvű törvény! Mennyi mindenféle agyvelőt lödött meg.) Mindezeket pedig nálam jobban, szebben foglalja egybe Arany János: „*Ki rám szorul egyszer, az köteles szolgálom. Kényemre azontúl fordítok a dolgán. Ki az én erőmön szokta meg a járást: Nem tud maga lábán, elesik mindjárt.*“

* * *

E mellett a központosított államok folytonosan ki vannak téve az államesinyeknek. Nem kell egyéb, csak a központot elfoglalni s akkor a mai közlekedési és postai-távirdai eszközök mellett az egész állam gyepölője markában van az illető csinytevőknek, az állam minden expositurájával, tehát az egyházzal egyben. Nem kell több, csak egy fővárosi jól sikerült zavargás, csak egy palotaforradalom. Mig az autonombástyákon az e féle csiny megtörik. Ha tehát már államosítva lesz apródonként minden: ám legyen (bár az erős autonom községi élet kifejlesztésében jó lenne követni az államnak Kálvint) ebbe nem szólok bele, hanem a legnagyobb autonom erőt, az egyházat ne adjuk oda a zabla alá. Hogy minő conserváló ereje van az autonomiának, semmi sem bizonyítja jobban, mint a török világ története hazánkban, a mikor Salamon Ferenc szerint az autonom megyék és városok, jogaiknak a hódoltságban fenntartásával és folytonos gyakorlásával, tartották fenn a magyar király souverainitását a török területen és rendkívül sokat tettek arra, hogy a török despotikus állam-rendszer ketté nem törte a magyar állam derekát 150 év alatt.¹ Pestmegye a török birodalomba volt kebelezve a Tisza-Duna közével egyben, de a megye a

¹ Salamon F. Magyarország a török hódítás korában 272 kk. 1.

nógrádmegyei Füleken (Pestmegye északi határától 8—10 mértföldnyi távolban) állandóan tartja gyűléseit, adót vet ki és szed be csakugy, mint a török defterdárók; a hódolt lakó pedig fizeti „a török rendre való adót” és a magyar rendre való adót; a megye nem ismeri el a török jogait az igazságszolgáltatásban; az u. n. „törökösséget” halállal bünteti; még csak az ilyen szavakat is: „ha egyik vállamnak nehéz, a másikra teszem!” És a mit ne felejtünk: ezen megyei s kivált községi autonomikus élet legfőbb kifejlesztője a reformatio vala presbyteriumaival, a mit Salamon F. fejteget, elismer, midőn a protestantismus politikai horderejéről így szól: „a reformatio kapcsolatban áll nemzetünk egy történeti fontosságú tényével a megyei és városi intézmények fejlődésével . . . össze van az forrva a mohácsi vész utáni minden nagyobb esemény, minden politikai intézményünk s egész civilisatióink történetével”.¹

De a centralisatio veszélyes azért is, mert az autonomiák megsemmisítése ismét szűkebb körre szorítja s anarchiára tüzel az egyéni szabadságot. Az egyén keres magának autonomiákat, egyéni szabadságot titkos társulatokban, szektákban, clubokban stb. minél jobban szorítja az egyén körül az állam hatalma éregyűrűjét. És az egyéni szabadság helyett kárpótlásul hiába ad az állam minél szélesebb politikai szabadságot p. o. általános szavazati jogot.² Az ókori pogány államokban (a melyeknek mintájára akarnak húzni a mai ker. államokat) meg volt ennek a maga értelme, a kis államok: egy Spárta egy Athén kebelében. Ott a polgár szemével látta, kezével fogta államjogai gyakorlásának eredményét. Ott lehetett enthusiasmust várni és látni az államtagnál, ott Lykurgos mesteri módon és következetesen várhatta a legszigorúbb önmehtagadást és minden emberi drága egyéni érzelem feláldozását a törvényért, a szabadság és hazaszeretetért, patriotismusért.³ Ott lehetett látni a *hazaszereket communismusát*, ott reáthette az állam mindenható kezét már a csecsemőre s ettől fogva szakadatlan testi lelki harmonikus traininggel elérhette azon eredményt, hogy egy-egy athleta, p. o. a Krotoni Milon egy bikát vitt el vállain.⁴ Azonban a mai óriási államokban⁵ elvész a haza fogalma az egyén szeme előtt, mint a sik tengeren a part körvonala. Azért pusztá inductióval járni el, összehasonlítást tenni s azt mondani, hogy — mert ugyanazon oknak ugyanazon körülmények között ugyanazon eredményei vannak — húzzuk az ó-kori pogány kaptafára a mai államokat: ez a körülményekkel való ismeretlenség, fegyelmezetlen philosophia, egyoldalú ítélet, gyenge módszer, felületes eljárás. Ma a midőn az államot gyűlölik, ma a midőn az állam a bölesőtől a koporsóig az egyén minden viszonyát szabályozni akarja atyailag, hogy az egyén se jobbra se balra árokba ne essék, ma a midőn az állam a munkás és munkaadó (Arbeitgeber) közötti viszonyban hatalomként tolja fel magát, oktatást, nevelést, közigazgatást centralisál: legyen legalább egyetlen terület: az egyház, a mely szűz az államtól, a hol az egyén autonomikus körben mozoghasson, egyéni

szabadságát gyakorolhassa s a mely általában az emberi jogoknak mentsvára legyen.

A mai államok, parlamentek pogány útra tértek. Abszorbeálni akarnak mindent. Renan nem jól ösmerte fel a keresztyénséget, (sok mindent nem jól ösmert meg benne!) midőn azt állítja, hogy a keresztyénség ellentéte a patriotismusnak, de van igazság e szavaiban: „Azok a törvényhozók, kik a római jog rendszerét megállapíták, bármily kitűnő jogtudósok voltak is, bizonyosságot adták annak, hogy az emberi természetet nem ismerik. Ők is, mint a mi „Code civil“-ünk szerzői, fagyhaló hidegséggel képzelték az életet. Ha az élet abból állana, hogy az ember felsőbb rendelet szerint műlasson, egye darab kenyerét és a rangjához mért gyönyöröket a felsőbbség szeme előtt élvezze, akkor mindaz jól ki volna gondolva. Hanem azon társadalomnak, kik e korlátolt és hamis irányba tévednek, rendes büntetése először az unalom s később a vallásos pártok erőszakos győzelme. Az ember sohasem fogja magát jól érezni e jéghideg légkörben; kicsiny testvéries körre van szüksége, melyben társaival együtt él hal. És az állam ne nyúljon hideg kezével a lelkek ez országába, mely a szabadság országa. Az államon kívüli olyan egyesülés, a mely mindamellett nem rontja le az államot, a jövő életkérdése. Az egyesületekről való jövő törvény fogja elhatározni, ha vajjon az újkori társadalomnak is ugyanaz leend e sorsa vagy nem, a mi az ó kori társadalomé volt. Elég erre egy példát felhoznunk: a római birodalom a „coetus illiciti” s az „illicita collegia“-ról való törvényhez kötötte sorsát. A *keresztyének* és a *barbárok*, midőn az emberi öntudat munkáját végrehajtották, a törvényt széttörték; a császárság magát hozzá csatolván, vele együtt elveszett”.¹

Ha valaha, úgy ma nem tanácsos az állammal fogódzani a vallásnak, a mikor Jézus és az állam elvei merőben divergensnek, a mikor a társadalom (= az egyén) az államot (= a köz-t) gyűlöli. Ez az ellentét az oka a sok könyvek, szenvedésnek, a melyet a társadalom törölget gyógyítgat, de bizony csak olyan formán, mint — a Széchényi satyricus szavait használva — „egy jószívű misericordianus, ki minden kis sebre irt szeretne kenni, hézagos számítások szerint kenyereket süttet a szegények számára és ki borzasztólag előmozdítván a a dologtalanság átkát, el van tán látva elég talentommal egy nemzeti nagy kórház megalapítására, de nemzetet, süllyedésnek indult nemzetet regenerálni soha nem fog”.² Csupán egyetlen, Jézus elveivel congruens nexus lehet állam és keresztyénség között; a lelki nexus és ez is egyedül az „igazság” (= Jézus beszédei, elvei) alapján. Ez szenteli meg a keresztyénséget s ez szentelné meg a világot és annak leghatalmasabb jelenségét az államot. De mikor a világ teljességgel nem hajlandó ma az „igazságot” bevenni s intézményeiben kidomborítani! És ha a keresztyénség a világnak, az államnak expositurájává süllyed: még kevésbé fogja az állam ennek a keresztyénségnek szavát respektálni, bevenni. A világ és a keresztyénség mai fermentatiójában a protestantismusnak és a romanismusnak meg kell mérközni. Melyiké lesz a győzelem? Vannak, a kik komolyan hirdetik a protestantismus alkonyát. Annyi bizonyos, hogy a romanismus szervezete a socialismussal egy cardinalis tekintetben congruens: az egyént a socialismus is leszűri, a romanismus is, úgy a „laos“-ban mint a „clerus“-ban, sőt itt ez utóbbinál még kegyetlenebbül, a midőn a szentség mivoltának félremagyarázásával a coelibatus

¹ S. F. Kisebb dolgozatai. Révész Imre „Dévai Biró M.” c. könyvének bírálatában 8. 9. l.

² Minél több egyén kap szavazati jogot annál kevesebb befolyása van a mai óriási államokban az egyénnek az állam ügyeire. Ha egy almát 4 felé osztok: több jut egynek, mint ha 16 felé osztom. Ez az igazság.

³ K. Rotteck: Allgemene Geschichte I-ter Bd. 177 l. 229 l.

⁴ Taine: A görög művészet bölcselete III. 2.

⁵ Hogy e nagy államok szükségesek e vagy sem: ennek vitatása az állam tudomány körébe tartozik. Itt már csak kész igazságokkal számolunk.

¹ Renan: Az apostolok XVIII. fejezet.

² Politikai Programm töredékek 130 k. l.

iszonyú jármát veti egyik cardinalis természeti törvény nyakára, a mire Jézus, a ki nem a törvény eltörlésére, hanem megnevesítésére a természeti életformák megszentelésére jött, nem gondolt In. 17, 14. kk.-ben. Mig a protestantismus s kiváltképen a kalvinismus: az egyéni szabadság, az autonom védője. Tehát ez amazokkal gondolatban sem keveredhetik soha. Azonban nem azon fordul meg a dolog, hogy melyik keresztyénség congruensőbb a socialismussal, hanem azon, hogy melyik congruensebb az ember mivoltával és a természettel, meg helyesebben: melyik congruensebb a Jézus igazságaival, beszédeivel, elveivel. Valóban teljesül ismét a Renan nem rosszul válasszott frázisa Jézusra vonatkozólag: „Te leszesz ama esodajel, a mely alatt a leghevesebb ütközetek fognak vívatni.” Ez ütközetben ingadozni látszik a győzelem. A protestantismus sebeket kaphat; de minél hivebben hallja meg füle a Jézus szavait, minél közelebb lép az Ő zászlaja alá: annál kevésbé félhet, annál biztosabban győzhet. Csak a Jézus alapelveit tartsa szem előtt. A hívő társaság organicus egység: a *Krisztus teste*. Egyedül az Ő lelke igazgathatja azt. Azért emberi jelszavakra ne esküdjék soha, mert ha esküszik, akkor már nem a Krisztus lelke igazgatja, hanem világi befolyás jutott az organismusba, a mi betegség. Még a reformátorok is ki voltak téve a tévedéseknek. A kor, a milieu, a világ az ő véleményeikre, intézményeikre, magaviseletökre is rányomta bélyegét, karakterét. Fermentatio kora volt az övék is, a melyben mindig együtt van a szín és a salak.

(Vége köv.)

Csánki Benjámín.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság ülése.

Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság f. ápr. hó 4—7. napjain tartotta üléseit Budapesten a ref. főgymnasium tanácsstermében *Antal Gábor* püspök elnöklése alatt. Megjelentek a dunamelléki egyházkerületből: *Szász Károly* püspök, *Baksay Sándor* esperes, *Adám Kálmán* esperes, *Molnár Sándor* főgymn igazgató; a dunántúli kerületből: *Antal Gábor* püspök, *Czike Lajos* esperes, *Szekerés Mihály* esperes; az erdélyi kerületből: *Kenessey Béla*, *Váró Ferenc* igazgatók. *Dózsa Dénes* tanár; a tiszáninneni kerületből: *Fejes István* esperes, *Radácsi György* és dr. *Ballagi Géza* akadémiai, *Buza János* gymn. tanárok; a tiszántúli kerületből: *György Endre*, *Sass Béla* theol. tanár, dr. *Baczoni Lajos* jogakad. tanár, *Dóczi Imre* középisk. felügyelő.

Antal Gábor elnök április 4-én d. e. 10 órakor meleg szavakkal üdvözölve a megjelent tagokat, a bizottság fontos feladatait érintő tartalmas beszéddel nyitotta meg az ülést, megemlékezvén a bizottság korán elhunyt buzgó elnökéről, *Joó Istvánról*, a ki rövid működése folyamán is egészen széleskörű s nagy eredményekkel kecsegtető tevékenységi tért jelölt ki a bizottság számára. Hasonló kegyeletes érzéssel adózott a bizottság egy másik kiváló tagja: *Szász Domokos* elhunyt püspök emlékének is, a ki nagy tevékenységét az iskolaügyre is szokott buzgóságával terjesztette ki.

A már kinyomatott s előre szétküldött tárgysorozat alapján a tanácskozás rendje megállapítván, sajnálatlaltal vétetett tudomásul, hogy a népiskolai szakelőadó, *H. Kiss Kálmán*, gyenge egészségére való hivatkozással előadói tisztéről s egyuttal a bizottsági tagságról is lemondott s elhatározását ismételt felszólítás dacára sem változtatta meg. Helyének, valamint az elnök által az elnöki teendők szakszerű és sikeres teljesítésének

biztosítása végett javaslatba hozott alelnöki állásnak betöltése a következő napi ülés tárgyául tüzetett ki.

Legelőször dr. *Ballagi Géza* jogtanárnak, a jogi szakoktatás előadójának munkálata olvastatott fel, a mely az *egységes elméleti államvizsgák* életbeléptetéséről szóló miniszteri törvénytervezettel foglalkozik, tüzetesen mérlegelvén annak jelentőségét úgy az országos jogi tanítás, mint saját jogakadémiánk szempontjából. A munkát, midőn egyrészt elismeréssel adózik a miniszter intencióinak, a ki az új vizsgarendszerrel kapcsolatban a jogakadémiák további fejlesztését tüzte ki céljául, másrészt épen némely jogakadémiánk érdekében, főleg a vizsgálati bizottságok alakítása tekintetében a törvénytervezet változtatását kívánja. A nagy gondal készített munkát dr. *Baczoni L.* és *György E.* s mások felszólalásai után alapul elfogadtatván, kiadatik a jogakad. tanárkaroknak s azok észrevételeinek figyelembe vételével fog a miniszterhez intézendő felterjesztés egy újabb ülésben megállapítani.

Nagyérdekű volt továbbá *Váró Ferenc* gymn. szakelőadó jelentése, illetőleg munkálata, melyet a ref. gymnasiumok vagyoni helyzetéről a beküldött statisztikai kimutatások alapján készített. A helyes érzéssel s nagyfáradtsággal, szerkesztett munkát az adatok hiányossága mellett is igen érdekes képet tár fel iskoláink vagyoni viszonyairól s anyagi erejéről. Érdekes volt megtudni már e fogyatékos adatokból is, hogy a 28 ev. ref. gymnasium vagyona megközelíti a 11 milliót. Ebben a nagyenyedi 2.220.000, a debreceni 940.000 (?), a sárospataki 855.000, a kolozsvári 600.000, a sepsiszentgyörgyi 400—500.000 frttal szerepel. Megtutdunk ez adatokból továbbá, hogy az állam 1897/8. évig m. e. 400.000 frttal járult gymnasiumaink építkezéseikhez, s ugyanazon évben 188.000 frt évi állandó államsegélyt adott. A tandíjából az összes bevétel 152.000 frt volt; legfőbb a budapesti gymnasiumnál 22 000 frt, azután a debrecenienél 15.000 frt. A 8413 gymn. tanuló közül 1778 tanuló részesült iskoláink által közvetlen segélyben. Az ösztöndíjakra való kiadás 31.000 frt volt, internatusban 1262 gymn. tanuló volt. Remélhető, hogy ha az adatokat pontosabban, lelkiismeretesebben s a szakelőadó utasításai szerint azonos elvek alkalmazásával fogják iskoláink beszolgáltatni, a jövő évre már igen becses-és alapos iskolai statisztikánk lesz a szakban.

Sajnálattalunkra térszűke s az idő rövidege miatt nem adhatunk részletes tudósítást az egyet. tanügyi bizottságnak négy napon keresztül folytatott beható tanácskozásairól. Csak annyit emlíünk meg meg ezúttal, hogy nagyobb vitát a kántortanítói fizetés megosztásának kérdése okozott, midőn a bizottság azon véleménynyel szemben, hogy a stólán kívül az egész fizetés tanítói fizetésnek tekintessék, azon javaslatot fogadta el s ajánlja a konventnek, hogy a szoroson nem kántori és nem tanítói javadalom $\frac{2}{3}$ része tanítói, $\frac{1}{3}$ része kántori fizetésnek tekintessék a tanítói nyugdíj kiszámítása alkalmával s ez ajánltassék a miniszternek.

Élénk vita tárgyát képezte a nyiregyházi vallás-tanítás kérdése is, mely az egyház felebbezése folytán most másodszer kerül a konvent elé. Némelyek azt vitatták, hogy ez az ügy nem *közigazgatási*, hanem *tanügyi* lévén, joga van a konventnek határozni ez ügyben s mindjárt hajlandók is lettek volna a nyiregyházi egyháznak adni igazat a tiszántúli egyházkerület törvénytelen (?) határozatával szemben (*Fejes I.*, *Buza J.* stb.); ezzel szemben azonban kifejtetvén az, hogy az ügy teljességgel nem tartozik a konvent hatáskörébe s egyh. törvényünkben az ügyeknek közigazgatási és tan-

ügyek szerint való megkülönböztetése teljesen ismeretlen s hogy az ügy csak az egyházkerület előterjesztése alapján az esetleg másként nem fedezhető anyagi segély kieszközlése céljából kerülhetne a konvent elé a 471. §. szerint (ez volna az orvoslás egyedül lehetséges és törvényes módja, ha csakugyan sérelemről lehet szó), a felebbezés visszautasítása sürgettetett. (Antal G., dr. Baczoni L., Váró F., Sass B.). A határozat ily értelemben hozatott, de meg nem állható pótlással, a melyet a konvent lesz hivatva a törvénynek megfelelőleg rektifikálni, a mint azt múlt évi 54. sz. végzésével tette.

Beható jelentést és kijutatóst terjesztett elő a vallásoktatási szakelőadó *Antal Géza* a vallásoktatás állapotáról a beérkezett adatok alapján. Kár, hogy az anyag itt is hiányos. Annyi azonban látszik, hogy sok e téren a tennivaló s nehéz a megoldás alkalmas módját megtalálni. A bizottság erre nézve bizonyos módozatokat ajánl a konventnek.

A népiskolai ügyeket helyettesképen *Radácsi György* referálta.

Megemlítjük végül, hogy a bizottság ügyvivő alelnöknek megválasztotta *Dóczy Imre* tiszántúli középiskolai felügyelőt s egyuttal megbizta őt az elnökkel, hogy ez új állás ügykörére nézve szabályzatot dolgozzanak ki. A megválasztott alelnök ismert buzgalma és szakavatottsága kiváló biztosítékot nyújt arra, hogy a bizottság működése mindig szélesebb körű és áldásosabb lesz ref. tanügyünkre nézve. A népiskolai szakelőadói tisztre *Buza János* tanár választatott meg, a kinek buzgósága szintén ismeretes.

Egyebekről a konventi tudósításban lesz alkalmunk szólni.

KÖZÉLETÜNK.

Püspökválasztás előtt.

Az erdélyi református egyházkerület van ebben a helyzetben. De mivel ezen egyházkerület lapja az „Erdélyi Protestáns Lap” az ő hivatalos minőségében, jóllehet a Debreceni Protestáns Lap, 11-ik számában a szerkesztő ez iránt nyíltan kifejezte óhaját, ez ügygel felmerült sem személyi, sem elvi kérdések megvitatásába bele nem mehet; legfeljebb, ha a kiváltságoltak fenyegetett érdekeinek védelmére elröpített tüzes bombák szilánkjainak széthúrcolására áll készen, a mint látszik ez a 10-ik számban: mindazok, a kik e kérdés személyi, vagy elvi részeivel, az erdélyi egyházkerületnek belételeivel, vagy a közegyházhoz való viszonyával foglalkozni akarnak, kénytelenek más egyházkerület lapjaihoz folyamodni, mik nem zárják el sorompóikat a szabad szó, a vélemény független nyilvánítása előtt; ámbar a dolog természeténél fogva, hogy mindenek előtt azokhoz szóljanak, a kiket az illet: az erdélyiekhez, Erdély lapjában kellene írniok, mégha nem tartoznak is annak a kerületnek a kötelekébe.

Egy polit. lap a napokban azt a hirt hozta, hogy a püspökválasztó közgyűlést, az erdélyi egyházkerület elnöklő főgondnoka, br. Bánffy Dezső ápr. 28-ikára hívta össze. Ha ez így lesz — a miről ugyan eddig még, a mint látszik, a hivatalos lap nincs értesítve — e nap elég közel van ahoz, hogy a kinek a püspökválasztás előtt és arra nézve mondani valója van, azt elmondja minél előbb. Nekem is van. De előre kijelentem, hogy kizárólag csak tárgyilagos, elvi szempontból szólok, felállítván azokat a magasabb szempont alá tartozó

követelményeket, a melyekre Erdély püspökének az egyházkerület kormányzásában, az egyház magasztos rendeltetése felé vezérlésében, tekintetét irányoznia kell, a melyeknek lehető megvalósítására, kielégítésére kell fordítania minden képességét, akaraterejét Erdély most megválasztandó és minden ő utána következő püspökének mindaddig, míg Erdély, alkotmányos szervezetben, szellemben valóban és nem csak névleg, alkotó részévé válik az egységes magyar kálvinista egyháznak; mert magasabb szempontból: a magyarországi ev. ref. keresztény egyház minden irányban kiépítése, megerősítése, annak nagyobb extensiv és intensiv erő kifejtésre képesítése szempontjából kétségen kívül ez a fő és nem a mozdulatlanság, mely a kiváltságosok előjogait mind az idők végéig érintetlenül akarja hagyni kényelmi okból. Ha a jövődő püspök ezt teszi: kedvességet szerez magának e kiváltságolt osztály előtt, de nevét az erdélyi egyházkerület és illetőleg a magyarországi reformált egyház alkotó, teremtő nagy püspökeinek sorába felírtni nem fogja, lehet ő egy kítőző bürokrata, de vezér semmi esetre. Az erdélyi egyházkerületnek pedig ha va aha volt, most is vezérre van szüksége, ki a mulhatatlanul megvívandó nagy harc összes teendőit éles tekintettel áttekintse és azokat tervszerűen, öntudatos vezetéssel elrendezze.

Erdély új püspökének tisztán kell látnia *mindenekelőtt abban az alkotmányjogi kérdésben*, mely az erdélyi egyházkerületnek a magyarországi reformált egyház kebelében elfoglalt helyzetét, az egyház egyeteméhez való viszonyát illetőleg újabb időben hovatovább mind szélesebb körben kelt érdeklődést e kerület *határain túl* a többi egyházkerületekben és a mely kérdésnek tisztázására csak épen az első sorban érdekelt egyházkerületben nem hevül elme, nem mozdul toll, nem emelkedik szó, de a melynek korszerű, törvénykivánta megoldását ott túl mind hevesebben sürgetik. E tekintetben az új püspök helyzete kétségen kívül nagyon nehéz lesz, mert övé lesz nemcsak a megoldás, végrehajtás, hanem a terv megkészítésének a munkája is. A mit másutt megérlelnek, a köztudatba, meggyőződésbe átvisznek a hirlapi viták, azt Erdélyben mind magának a püspöknek kell megtenni; itt e kérdés irodalmilag a püspök számára elő készítve nincs, valamint nincsen megegyengetve előtte az út ennek törvényhozásilag eldöntésére; a közvélemény e tekintetben épen itt, nem hogy kialakulva, de jóformán még érintve sincs. Az erdélyi egyházkerületben ugyanis az egyházi lap hivatalos. Lehet, hogy szükségessé tette ennek az egyházközségek által fenntartását a lelkesek szegénysége: de mindenesetre biztosított ezzel a hatalmat birlalók háborítatlan, ellenőrizetlen munkája, a mennyiben a hivatalos lap, jellegénél fogva, mint másutt, az egyházban is, a kormányon ülők személynek és tetteinek feltétlen magasztalására rendeltetve és a feltékenyen őrzött előjogok, úgyszintén az ezeken felépült egyházszervezet dícsőítésére hivatva, nem adhatott és nem is adott helyet soha sem a kritikának, a mely pedig igen sokszor igen élesen lett volna provokálva épen itt a hol semmi közügynek eldöntésébe a közvélemény soha be nem folyt, hanem csak a választottak szavazata döntött, talán nem mindig közmeignyugvársra, még ritkábban liberális szellemben; a misera plebs contribuens pedig hallgatott és némán hordozta igáját, vagy igyekezett azon ügy könynyíteni, a hogy tudott, de mindenesetre a közegyház kárával, a mint ezt lentebb kimutatom; hanem ezt cserében hallgatásáért elnézték és elnézik itt neki, mert itt eddig nem az volt a fő, hogy Isten országa, ha kell

szellemi harcban épüljön, hanem e feltétlen meghódolás minden előtt, a mi felülről jött. Innen van, hogy ámbár Erdélyben is sokan érzik nyomasztó, fúlasztó súlyát annak a helyzetnek, mit az erdélyi egyházkerület rendi alkotmányos szervezete kint és bent teremtett, nemcsak mélyreható vita, egy hatalmas méretű eszmecsere ki nem fejlődött ez alkotmányjogi kérdésben, de mégcsak hang sem emelkedik sem értekezleteken, sem hírlapokban az arra első sorban hivatottak, képesítettek, az abban legközelebből érintett lelkesek köréből. Más irányból ha jönnek, azok a hatalmi érdekeket szolgálják.

Am az erdélyi egyházkerület a mindig sürgetőbben felhangzó követelések, a törvény rendelkezése elől többé ki nem térhet; alkotmányos szervezetét fejlesztenie kell képviselői alapon a zsinat-presbiteri rendszer felé. Ne vélje pedig az erdélyi egyházkerület, hogy ezt a követelményt a többi egyházkerületek az irigység, gyűlölködés kicsinykedésével, vagy az erősebb jogtipró parancs szavával állítják ő eléje. Mert hogy nem irigykednek, nem gyűlölködnek, arra nézve merítsen meggyőződést magának az erdélyi kerület elhalt püspöke jelentéseiből, melyeknek mindenikében hálás köszönetet mond a konventnek, a mely az erdélyi egyházkerület számára sohasem annak járuléka és népessége arányában, hanem mindig az erősebb testvér segítő szeretetével osztja segélyeit az országos közalaphól. Merítsen továbbá meggyőződést, legalább a tiszántúli egyházkerületre nézve a néhai Protestáns Közlönyből, a mely ezen egyházkerületet fennállása utolsó éveiben is „a mi hűséges szövetségesei társunk“, „a mi régi jó barátunk“ stb. néven emlegeti. Hogy nem az erősebb akarja itt megölni a gyengébbet: arról viszont egy rövid történeti visszatekintés győzheti meg az erdélyieket. Az 1881-iki zsinathoz ugyanis az erdélyi egyházkerületet a többi négy kerület nem kényszerítette: bement önként. Az uniót Erdélyre ott szintén nem erőszakolták: de elfogadta, sőt kérte ő maga, mert a mint a múlt évben a Debreceni Protestáns Lapban annak szerkesztője megjegyezte valamelyik számban, akkori püspök: Nagy Péter látta és megmondta, hogy eljön az idő, a melyben Erdélyt egyedül az unió tartja meg. És hogy úgy az 1881-iki, mint az 1891-iki zsinat elvárta Erdélytől, hogy jövőre alkotmányát a képviselői elvvel összhangzóan tovább fejlessze, az ismét bizonyosan azért történt, mert erre nézve Erdély szintén kényszerítés nélkül ígéretet tett. Hogy végül a magyarországi 4 egyházkerület ez alkotmány fejlesztésre Erdélynek a jogot fentartja, nem pedig kötelességévé teszi azt neki, ez viszont annak a 4 kerületnek igaz testvéri szeretetét bizonyítja, mely minden hátsó gondolat nélkül őszinte nyíltsággal egyesül az új testvérrel és nyílt előzékenységgel várja türelemmel annak alkalmazkodását. Ellenben hogy az erdélyi egyházkerület immár a 2-ik évtized vége felé még mindig hajlandóságot sem mutat a real unió iránt (többet nem mondok most még) legalább is nem viszonozza a testvérek nyíltságát, őszinteségét. Éz ha azok ennyi idő után kezdik elveszteni türelmüket s kezdenek erősebb hangon szólni a kötelességről megfélejtkező Erdélyhez: ennek van legkevesebb joga feljajdulni, erőszakos beavatkozásról stb. beszélni; gúnyolódni pedig azokkal (mint ezt eszeleksi ellenérv hiányában az Erdélyi Protestáns Lap, ha valamikor a kiváltságok érdekében egy-egy hangot hallat), a kik a jog, igazság és törvény alapján állanak, teljességgel nem ötet illeti.

(Folyt. köv.)

.. ..

Hányszor választott püspököt az egyházkerületi közgyűlés Erdélyben és hányszor választ még?

(Ajánlva Legistának és az igazság minden barátainak.)

Mottó: „Kanonista a félig igazságok írója. Kanonista inkább uralkodik a grammatika fölött, mint a logika fölött és jobb stylist, mint gondolkozó.“ (Erdélyi Protestáns Lap I. évfolyam 27. sz. 232. lap.)

Mikor a múlt évben az „Erdélyi Protestáns Lap“ 27. számában a fenti szavakat megpillantám, egyszerűen elképedtem ama vád fölött, melylyel engem a hivatott lap megtisztelt, hogy t. i. én „a félig igazságok írója“ volnék, továbbá, hogy a *grammatika* fölött — az Erd. Prot. Lap teljes megelégedése szerint — uralkodnám, a *logika* fölött pedig nem *uralkodnám*. Tehát volnának *félig igazságok*, *fertályigazságok* és még ennél kisebb méretűek is talán? . . . Kérdem magamban meglepetten, illő respectussal tekintvén föl a fél- és fertályigazságok nagy mesterére; hiszen mi primitív protestánsok mindig csak egész igazságokra, egész eszmékre és elvekre törekedtünk idáig. No, lám, lám, a haladó tudomány! . . . De ha már az általam adott *félig igazságokról* így pluralisban lehetett beszélni, világos, hogy e sok félből egészek is telének ki, miért hát mégis e fél igazságokkal vesződés, szólna inkább egyes számban, gondolám, de egész igazságról.

Hogy grammatikán vagy logikán *uralkodni* lehetne, az is nagy ujság volt előttem . . . Hiszen mi mindig a grammatika másíthatlan törvényeinek s a logika vasrendszerű uralmának rabjai valánk. És most . . . mi „más varázsa van e képnek.“ „*Uj dolgokat* mondsz, én úgy lelkesülök“ sóhajtám. Milyen szép, gondolám, hogy ha erdélyi testvéreink nem tarthaták is meg a fejedelmi korszakból örökölt szép intézményeket, de imé a több százados külön állás *folytán kifejlett alkotmány* s e nagy erőben gyökerező tudat fölülemelése őket a grammatika és logika kicsinyes követeléseinek, melyek más nemzetségeknek mind e napig sokrendű alkalmazásukra és korlátozásokra vágnak.

És most . . . a midőn a fenti jeles helyzet fölött érzett örömöm már-már lohadni kezdett: most toppan előnkbe egy cikk, az Erdélyi Protestáns Lap 9. számának vezércikke *Legista* aláírással, melyben *grammatika* és *logika*, valamint a jus presbyteriale mintegy brevi manu, vagy erdélyiesen szólva — közkereseti eljárás mellőzésével — vettettek ki ősrégi hivatalukból. *Legista* ugyanis találkozáván egy ártatlan nomen substantivumra, mely eddigelé igaz masculinum nembeli vala, annak articulusán súlyos testi sértést követvén el — csak úgy maga fejétől neutrizálá.* Ámbár neki erre sem lex, sem regula, avagy statutum hatalmat nem adott vala, — lelki furdalás nélkül címezi magát „*Legista*“-nak, holott nem volna egyéb, mint a grammatika és syntaxis jogi rendének megháborítója.

Ezután leszámol a logikával, csupa nagylelkű engedményeket adván objectív cáfolatok és ellenargumentumok helyett. Ez engedményes logika kivételes és hihetetlenül olesó kedvezményei alapján megengedi nekünk, miszerint a kérdés általános részét illetőleg szabadságunkban álljon elhinni:

* Értsd az Erd. Prot. Lap hivatott vezércikkének: Oh *Doctor mirabile*-féle fölsóhajtását. Nem tudható azonban, vajjon csak a vocativusok helyzetét akarta *Legista* ezuttal korszerűen rendezni, vagy az egész grammatikát *módosítani*. A *reformot* elvileg óhajtja ő.

1. Hogy a debreceni és budapesti egyetemes zsinat csupán azon igyekezett, hogy magára nézve kötelezettségeket vállaljon, Erdélynek csak privilegiumokat biztosítson, a végből a debreceni zsinat a 9., a budapesti zsinat pedig a 8. §-ban pusztán önmagát sietett megkötni s mindenik boldogan hitte, hogy az Unióba lépés fogalma és lehetősége nem kétoldalu megállapodást és kölcsönös megegyezést igényel, hanem csak az egyik fél megnyugozását föltételezi és a másiknak kiváltságokkal elhalmozását. Engedményt kapunk tehát pro primo elhinni, hogy mindkét zsinatunk így vélekedett és így is cselekedett.

2. Szabad elhinnünk, hogy mindkét zsinat egészen rendén valónak látta, miszerint 5 egyházkerület úgy lépjen be a közös törvényhozásba, hogy közülök négyet kötelezzenek is a közösen alkotott jogszabályok, az *ötödik* ellenben, — az öt nem kötelező törvények megalkotásában — elvégezvén törvényhozói munkáját, hazamenjen, csináljon magának *törvényt*, a melyet akar, a mely minden további megerősítés nélkül törvény erejű. És szabad legyen észre se vennünk, hogy az az ötödik kerület ily körülmények között, többé nem csupán törvényhozó társ, hanem *dictatorunk*, a ki fejünkre diktálhat bármit számadás nélkül, mert az öt otthon nem köti. Mert, hogy Erdély jogszabályai királyi megerősítés nélkül is törvényerejűek: az lehetséges; de csak akkor, ha Erdély velünk a közös törvényhozásban nem osztozik . . . mert akkor külön álló lévén, élhet magának, a mint akar. De ha osztozik, — mint ahogy tényleg osztozik, sőt ugyanazon közalaphoz és gyámintézethez köti horgonyát — s így vagyoni közösségben is él velünk: — akkor törvényei érvényességéhez a közegyház jóváhagyása is multhatatlan szükséges, nem a régi előjogosultság daczára avagy alapján, hanem a közösség föltételeiből és természetéből következő természetes szükség alapján. Mert egyházi ügyeink intézésében konventen, zsinaton részt adni egy olyan *társnak*, a ki önmagának elégséges, — mert otthon nálunk nélkül is törvényhozó, — kit a mi intézményeink nem köteleznek, következésképpen bensőleg nem is érdekelhetnek, nem is hevithetnek, ellenben igen érthetően és természetes uton — felelősség nélküli diktatorként — fejünkre ültethetnek, éppen a Legista perspektívája szerint — a mi részünkről valóságos bárgyuság volna. Es . . . Legista elégedett mosolya kegyes nekünk tudomásunkra adni, hogy mi ebbe a bárgyuságba* meglehetősen mélyen bele estünk.

3. Megengedi hinnünk, hogy a két zsinat az Erdélyvel kötendő Unió alapföltételeiül egyébire gondolni se mert, mint az egyh. tan és jog ama három kutfőire, (Szentírásra, Helv. Confessióra és a Heidelb. kátéra) melyek minket már régen Unióba fűztek a külföld minden ref. egyházaival. Hinnünk szabad — Legista jóakaratóból — miszerint a Zsinat rendkívül megvolt elégedve azon örvendetes eredménnyel, hogy ily *alapon* végre is szerencsésen unióba léphetünk Erdélylyel . . . Pedig, hogy ily unióknak már a zsinat *előtt* is volt külföldi ref. testvéreinkkel azt világosan tanítja Dr. Kolosváry S. Egyházjogában, (L. Kolosvári Egyházjoga II l.) s hogy ennél több Erdélylyel ma sincs: azt szintén

* Mert Legista osztó igazsága és magas jogérzete az Unióból és a „fehér lap” fogalmából ezt a két igazságot vezeti le u. m.:

1. Hogy a 4 egyházkerület ügyeibe az 5-ik kerület *intézőleg* befolyhasson: az több száza tanúságából folyó igazság;
2. Hogy 4 egyházkerület az 5-ik egyh. kerület dolgába, (tehát a nagyobb a kisebb sorsába) *bele se szólhasson* — kivéve ha segélyt ad — ez a Legista fehér lapjából folyó igazság.

világosan tanítja Legista az ő elragadó egyházjogi panorámájában. Nekünk pedig módunkban van elhinni, hogy ha az erdélyi ref. püspököt a miniszter nevezné is ki: abba is szó nélkül bele kellene nyugodnunk az ő *fehér lapja* értelmében.

Általánosságban im ezeket engedélyezi elhinnünk a derék Legista. A kérdés specialis oldalát, — tehát kizárólag a *püspökválasztás problémáját illetőleg* pedig még több hinni valókra is vezérel, nevezetesen:

Hinni tartozunk, miszerint a törvényhozók a 8-ik §-t mindenek fölött azért siettek oda illeszteni, hogy azzal gyorsan *elejét vegyék* minden Erdélyre háritható kötelezettségnek, főként az Egyh. Törv. 27. §. 11. pontjából valamint a 176-ik §-ból az erdélyiekre jöhető azon kedvetlenségnek, hogy a püspök választás dolgát a presbyteriumok találják elvégezni, mely dolog az egyházkerület kezébe valóban a keserűség poharát adná telisteli a legkeserűbb *Sinay-tincturával* . . . Hinni tartozunk, hogy a 8. §. a), b), c) pontjai semmit se jelentenek, hogy a b) pontban említett *belügyek* természetének megítélése kizárólag erdélyi belügy, melynek eldöntéséhez a mérvadó momentumokat esetről esetre tesztés szerint lehet megfábrikálni . . . Tartozunk hinni, hogy a több százados különállásból fejlett jogélet patakja úgy ömlött át az Unió medrébe, hogy azontul is fölszinen maradt, mint az olaj a víz fölött. És alkalmunk van megcsodálni a Legista bámulatos hitét, melylyel ő hiszi, hogy a Tisza akkor is Tisza, mikor már a Dunába ömlött és különválva úgy nyargal a vén Duna hátán a tenger felé, mint a hogy p. o. Erdély a négy kerület hátán nyargalász . . . daczára az Unió öblös medrének . . . Hinnünk kell, oh nem látván láthatjuk, hogy a nagy folyam nem absorbeálja a patakocskát, de ime a patakocska absorbeálja a folyamat, minket készül absorbeálni Erdély, mint a *hét sovány tehén a hét kövér teheneket*. És ki tudja hányszor ujul még meg ez a nagy alkotásoktól puffadó *hét szük esztendő*?

El kell hinnünk, hogy — ha a presbyteriumok, tehát lelkipásztoroktól vezérelt testületek, — a melyekből — protestáns elv szerint is, a dolog természete szerint is — sugárzik minden hő és életerő, (a fény a kerületé maradván meg a hatalom, dicsőség). Választanak Erdélyben is a püspököt, mint a *más 4 kerületben választják*, és a mint választották *ott is* egész 1726-ig — a XC-ik Kánon értelmében: — ez rőktön oly szörnyű *hierarchikus tincturát* epepentene Erdély poharába, melytől menten meghalának — a feudális kor . . . *mumiái* . . . Szegény mumiák! Mikor fognak már eltemetni titeket? Oh ti jobb sorsra méltó hányódó tetemek! Hinni való kedvünk icáig tartott. Most már Legista is higgyen el valamit. Higgye el azt, hogy a Sinay-féle rettenetes hierarchicus tincturának jó régen föltalálták az ellenszerét, ma is megtalálhatja, de nem a feudálisok tincturájában, nem is a kerületi közgyűlés m. kir. tagjainak ugyancsak modern kivitelű mandatumában, — hanem ott a historia patikájában. Ha méltóztatik oda befáradni, megláthatja, hogy a Sinay eszméknek volt ám elég hathatós ellenzéke, s a magában elég szomorú küzdelem ellentétes erőinek *resultatuma* se nem a *Sinay*-, se nem *Hunyadi*-, avagy *Domokos-tinctura*, hanem nagyon is megbecsülni való eredmény.

Kérdem azért tisztelettel: tehát a magyarországi 4 kerületnek az Egyh. Törv. 27. §. és 176. §-a alapján álló gyakorlata — az erdélyi szemek előtt — már hierarchikus tinctura? Talán a Geleji-féle XC-ik Kánon

is ilyen tinctura? És az *erdélyi kerületnek* ezen XC. Kánon alapján 1726-ig terjedő gyakorlata is *már Sinaytól* szerzett és pláne *Kánonistától* ajánlott *tinctura* volt? . . . Semmi anakronizmus . . . Valóban az volt . . . mert az igazság és igaz elv élt akkor is, mikor mi még nem éltünk, élt és dominált, csak hogy nem *tincturának* nevezték, mert a Legisták szívét a *lex*, a *jus* és *timor* veritatis dobogtatta, nem a *hatalom-féltés* görcsös vonaglása, mely kész pactálni a szegény mumiákkal, a hűbér kor árnyaival is, — csak hogy szerepet játszassék!!!

E szerint a hierarchicus tinctura az erdélyi püspökválasztás módozatában egyfelől *hosszasabban* érvényesül, mint a *feudalismus* elixirje, másfelől *erősebben* is érvényesül, mint a magyarországi négy kerületben, mert:

1726 előtt történik a püspökválasztás a XC-ik Kánon értelmében — *jámbor szokás szerint* — a mindenünne egybegyűlt egyházmegyék képviselői és pedig *papi képviselői választása* által, kik atyafitársaik közül jogosítvák püspököt választani. Tehát e választásból sokkal inkább ki vala zárva a világiak befolyása, mint a Sinay-féle tinctura szerint. És mégis Legista szerint nem ez a hierarchicus tinctura, hanem csak a Sinay-féle. Az 1726 előtti választások tehát nem igazolják az egyházkerületi közgyűlés püspökválasztó befolyását, de igenis igazolják a Sinay-rendszerénél erősebb szer hosszú uralmát;

1726 óta — közsinat — és egyházfőtanácsi határozat folytán — a megválasztott generalis notarius minden választás nélkül lépett időnként a megüresedett püspöki székbe egész 1871-ig, illetve 1872-ig, mikor ez a rendszer eltöröltetett. Tehát még ekkor sem érvényesít az egyh. kerület püspökválasztójogot, hanem ugynevezett successionalis jog érvényesül. Hogy ez a tinctura milyen természetű, azt most ne elemezzessük.

1872-ben mondatott ki, hogy a püspököt válassza az egyházi közgyűlés ugy azonban, hogy még az akkori főjegyző successio jogán lépjen a püspöki székbe. E határozatról azonban nem mondhatni, hogy az akkori közvélemény és közóhaj megvalósulása lett volna, — mert a mint dr. Kolosvárytól értesülünk, — 1863-ban, 1864-ben és 1867-ben az egyházmegyék (marosi és szilágy-szolnoki) fölterjesztéseiben még nyilatkozott az óhaj a successió eltörléséről és a *Kánoni gyakorlat vissza-állítását* illetőleg.* De, mint a nyomok mutatják, az egyházmegyék és községek óhaja már akkor nem numerált, a dicső *lombozat* megvetette a mélyen húzódo gyökérhálózatot, feledvén, hogy abból nőtt és abból táplálkozik.

1881-ben — *mint az öt egyházkerületet egyetemesen érdeklő ügyben* — a püspökválasztásban is a Zsinat intézkedett, kimondván a depr. zsinat a 135-ik §-ban, hogy a püspök választatik „az egyházközségek presbyteriumai által”, — mit az utóbbi zsinat is azon módon állapított meg a 176. §-ban, — minélfogva az erdélyi kerületnek 1872-ik évi eltérő intézkedése is, mint az *öt egyh. kerületet egyetemesen érdeklő ügyek egyike* a hivatolt 135. §-ban nyert kétségtelen megoldást. Ha igaz, hogy a tenger absorbeálja a folyamot és patakot, s nem megfordítva, ugy ez is kétségtelenül igaz. A zsinat kivételes intézkedés megtételének szükségét látta az erdélyi püspök esküjének és megerősítésének kérdésében, és a szükséges intézkedést megteszi Debrecenben a 136. §. becikkelyezésében,

B.-Pesten pedig 178-ik §. fölvételében. A választás módozatában, kivételes intézkedésnek helyét és szükségét nem látván, kivételes rendelkezést nem tesz sem az *első*, sem a má odik zsinat. A 135. §-nak, jelenben pedig a 176. §-nak *általánosan rendelkező jelleme* tehát kétségtelen mindazok előtt, kiket a grammatika és logika kötelez; kérdéses azok előtt, kik vélik, hogy a *grammatikán* és *logikán* uralkodni lehet, kik illőnek találják, hogy a más 4 egyházkerület joggyakorlatában osztozzanak, azután ezt mondják annak a négynek: a mi dolgunkba ne szóljatok. A kinek ez az illemtana: az kételkedhetik minden igazságban, de leginkább a saját jogérzetében.

És mégis . . . 1885-ben, — tehát az 1881-ben lett unió és egyházi törvénykönyv *kihirdetése után* — püspökválasztás van Erdélyben, és választ a — kerületi közgyűlés. — Ime a több százados fejlődés folyamán van tehát egyetlen egy *praecedens*, a mikor érvényesül a hűbér-rendszer posthumusainak tincturája. Mert ha nem volna legalább papiros unió, ha nem volna szegény teherviselő gyülekezetek, ha volna nagyságos fejedelem és volna patronus urak, Atlasként emelve vállaikon az egyház terheit, ha *volnának ilyenek* és ezekben a feudális rendszer *első feltétele* a *do*: ugy azt mondanám, ám legyen a *második* föltétel is, a korlátlan rendelkezés; de kérem, ha eltűntek az első föltétel dicső teljesítői, a nagynevű patronusok, kiknek kardja és kincse volt a legékebben szóló törvényhozás, — mondom, ha ezek eltűntek és elavulásnak: tűnjenek el az árnyékok is, nekünk már ugy sem imponálnak, legfeljebb a félénk, ifju nemzedék, a a jövődöbeli igehirdetőket riaszthatná el amaz avult rendszer dohos párázatával. Tehát tűnjenek el a protestáns szabadság és világosság nem nagyobb, de igazabb dicsőségére. Minél inkább és minél igazabban tisztelik az ősök emlékét, annál gyorsabban és zajtalanabban tűnjenek el!

Hivatkozás lehet hát *egy praecedensre*. A fentiek után nem vitatom ugy áll-e ez egy praecedens, mint a joggyakorlásnak egy korrekt példája, vagy ugy mint a törvénytörésnek praegnans mintája? Erdélyi testvéreinkre bizom annak eldöntését is, — páratlanul maradjon-e ez a praecedens, vagy mihamarabb hasonló actussal szaporíttassék . . . Sietnem kell.

Engem feleletre vár még Legistának egy pár érdekes manifestációja. Itt van nevezetesen egy nagy igényű manifestáció. Azt kérde tőlem Legista: „Tehát a baptisták nem fognak templomot építeni Békésen, sem nem fognak szaporodni Kolozsvárrt, ha Erdélyben *paritás* lesz, sőt Wolafka „Strucc-politikája” és a „Zöld püspök rózsafüzér-missiója is megszégyenül mi helyett a presbyteriumok szavazataikkal választják az erdélyi ref. püspököt?” Ebből a kérdésből nagyon kiviláglik én előttem, hogy Legista, milyen *legista*? Az igazi legista azt mondja: a törvény azért törvény, hogy megtartassék, az *elv* azért elv, hogy tiszteltessék és megőriztessék még a saját kárunkkal, veszteségünkkel is. De Legista nem csak legistának érdekes ám, hanem *kálvinistának* is . . . Mi a haszna? . . . Nagyon szép. Vajjon mi haszna volt egy apostolnak abban, hogy az igazságért meghaljon, mi haszna volt egy Gusztáv Adolfnak, Rákócynak, hogy az elvekért harcoljon? Kérem az *elvek* és a *haszon* közt legalább is akkora különbség van mint a *lex* és Legista ur között. Tehát, hogy egy becsületes elv becsületes kivívásának mi a közvetlen %-e: az csak börzefiaikat, de nem jóra való legistákat csiklandozó kérdés.

* L. Dr. Kolozsvári S. Egyházjoga 337 l.

De ennek az elvnek, ha megmentetik az egész vonalon, hát van némi gyakorlati haszna is. Ha a presbyterium jogköre nem nyirbáltatik tovább-tovább, de jog és méltányosság szerint gyarapittatik, szélesbítettik el annyira, hogy még az igehirdető presbyternek, a lelkésznek is jut belőle egy kis sziverősítő hierarchieus tinctura, hát akkor remélhetjük, hogy jövőre is lesznek lelkészeink, képzett, művelt, széles látkörű lelkészeink, ellenkező esetben pedig nem lesznek. Mert 800 frt. remélhető congruás javadalomnak még nincs önmagában oly nagy vonzó ereje, mint ama hamis globusnak, a földnek, mely az ifjak ambíciójának bizony megmutatja a föld országait és azoknak dicsőségét. Mert kérem *pappá lenni* csak azért, hogy még a harangozás fölött se rendelkezünk, csak azért, hogy a harangozó kívánságát tanulmányozzuk, a kurátor gusztussát ellessük, a kántort tenyerünkön hordván kényeztessük, a gyülekezetet alázatosan megsüvegeljük, a tapasztalt kétszínűséget türelemmel elnyeljük, mindenek itéletét és bírálatát elviseljük, az üres pöffeszkedést köszönettel vegyük, indokok helyett üres kenetességet is jó szívvvel acceptáljunk, mindez és a mindezekhez hasonló és nem hasonló állapotok a mai papság legnagyobb részének naponként való osztályrésze lévén, felő hogy ha a helyzet így marad: egyházaink lelkési hivatalaira egyetemi képzettségű és ép önéretű ifjaink közül minél kevesebben vállalkoznak, mikor aztán a baptisták nem csak templomot de *székese gyházakat* és dómokat is emelhetnek Békésen és Kolozsvárt is. Ez nem rém látomány, hanem a dolgok kérlelhetlen rendének természetes fejlődése. Ebben a szomorú rajzban épp oly kevés része van a pessimismusnak, mint p. o. egy erdélyi presbyteriumnak a püspök választásban. Ma e részben akár Legista, akár más segíteni akar, úgy nem a baptisták és Wolafkák bámulatába kell mélyednie, hanem saját állapotaink megfigyelésébe; úgy ám, a mint Arany J. mondja:

„Soha se bámuljon országba világba,
Nézzen — mint igaz böles — befelé, magába!“

Annak felette ne feledje Legista, hogy azok a róm. kath. papok, kik mostanában Európaszerte oly sűrűn hagyogatták el az egyedül üdvözítő egyházat: lépésök indokait nem a szegénységben, nélkülözésben tárják föl, hanem úgy rajzolják, hogy az elnyomatás a türhetetlenül szegényletes alárendeltség, az akarat és meggyőződés kiméletlen eltapodása az, — mi lelköket meghasonlásba hajtja. Nos vigyázzunk hát, ne hogy igen gyorsan utrakeljük *Róma felé*, mint Eröss Lajos nem rég jellemzően szemünk elé állítá. Ha minden elmetehetségemet latba vetem, hát akkor... eltudom én képzelni azt is, hogy egy ős kiváltságokban gazdag egyházkerület a maga közgyűlésén is választhat *még egyszer* püspököt kincses Kolozsváron, de azt már nem tudom elgondolni, hogy ez a hatalmas egyházkerület miként teremthet majd egyetlen ref. gyülekezetet is, avagy egyetlen *helyes és biztos értékű, igaz lelkesedésű kálvinista predikátort* is*, ha a mostaniak egykor elfogynak, agyonboldogittatván a kiskorúság minden nemű áldásaival. Mert a feudális világ emlékeit igen sokra tudom én becsülni — a muzeumokban, öreg Codexekben, de érettek egy elő világnak, plane ref. egyházunknak munkás erőit *kiskorúságra kárkoztatni*, jövőjét kockára vetni nem tudnám.

* Így nevezték ezelőtt a kálvinista igehirdetőt és nem *papnak, főpapnak, főpásztornak*, mely kifejezésekkel veszélyesen fertőzve van ma az erdélyi levegő, úgy hogy e kifejezéseket megtaláljuk az *Utasításban* is, még a „papi biztost“ is.

Ennyit ama nevezetes manifestumra, hogy a presbyteriumok püspökválasztó jogának *visszaadása* és ezzel a törvény tiszteletben tartása, no meg az illendőség szem előtt tartása mindössze hány % hasznocskát adna? Ez egy kissé nehéz kérdésecske volt, megvallom, mivel a *presbyterialis jog* napi árfolyamát ma még a pesti értéktőzsdén nem jegyzik. Talán majd idővel!...

Van Legistának egy majdnem komoly képű kifogása is. „Elég hosszú idézetet vettünk, — úgymond — hogy a szives olvasó lássa *Kanonista okoskodásának tekervényes útjait*.“ Fejtegetésem menetét Legista meglehetősen összekuszálta, de azért így is igazság maradt és pedig egyenesen kimondott igazság. Bátran bízom a szives olvasó igaz látására, sőt még a betűszedő kritikájára is, mert lám, a nyáron csak egy-két passus idézetet vett át becses lapjuk az én cikkemből, s mégis nyilvánosan hozzám pártolt a kolozsvári betűszedő is. Jó, hogy most is hasonló nem történt. Okoskodásom tekervényes volta felett tehát nincs mit vitázni, de igenis van a Legista hazájának *minden ő útai felett*, a melyek az utóbbi tíz esztendő alatt lettenek!... Kérem Legistát, mutasson föl az utóbbi 10 évről csak *tíz* — egyenes úton célra futott — nagyobb fontosságú intézményt, tehát olyat, melyben a *tekervényesség* vagy alapjában, vagy fejlődésében, vagy tetőzetében ott ne volna, Mit cselekedett az az egyházkerület 10. év óta? Meg mondom egy szóval: *módosított*. Módosította az egyetemes egyház törvényeit a 9. §., majd a 8. §. korlátain belül is, kívül is. Módosította a saját intézkedéseit, télen is, nyáron is. Hozta az *elvi határozatokat*, a módosítványoknak emez ösmeretes melegágyait, a csodálatos indokokat. Mindez nagyon szükséges volt, mert lázas igyekezettel folyt a munka: *a módosítások munkája*. Exempla docent: *Módosítványok* emelő gépezetével vettették ki sarkaiól a nagyenyedi theol. akadémia, tehát *nem egyenes határozattal*. A módosítvány szövegét nem kell idéznem, a többség tudja recitálni könyv nélkül. *Módosítványok* henger készülékein gördítették a frigidáda Kolozsvárra. Régi és újabb, egyetemes és partikularis törvények nélkül, tehát megint csak *extra megállapodások* palólóján vitettek be a hittanárok az új intézetbe, ugynevezett „meghívás“ útján, miről törvényünk, *köznevelési szervezetünk* nem tud semmit, nem maga Kolozsvár* sem, nem Dózsa, nem a magyarországi, nem az erdélyi egyházjog egyetlen kanonistája sem, nem a régi gyakorlat, nem az új rendtartás. Ez nem volt sem *választás*, sem *meghívás*, — mert ilyen a tanárookra nézve törvény szerint nincs, — hanem volt szerződés, (nem tudni hány évre), mely ellen senki nem emelt szót azok közül, akik mondatnak *egyenes láb-bal járni*, hanem csak egyedül a görbén járó Kanonista.** Azután is módosítottak. Püspöki egyházzá módosították a kolozsvári egyh. megyét; 600 frt. összeggel *lemódosították* a kolozsvári 4-ik lelkési állomást és a betöltés kedvéért agyon *módosították* a lelkészválasztási *összes törvényeket*. A legnagyobb módosítást — pietásból — nem emiitem. Módosítva lön az alkot-

* L. Dr. Kolozsvári L. Egyházjoga 350 l. Az 1871. előtti gyakorlatot illetőleg ugyancsak Dr. Kolozsvárit és Dózsa egyházjogtana (erdélyi) 163. és 164. l.

** T. i. 1895-ben kiadott ily című röpiratában „Concordia Canonum Discordantium“, a 14., 15., 16., 17 és 18-ik lapokon, mely kimutatja, hogy ez az intézkedés sem az 1871 előtti, sem az 1871 után érvényes szervezet, sem az általános erejű Egyh. törv. 108. §. alapján *nem igazolható*, a rendkívüli eljárásra adott meghatalmazás pedig *nem igazolmány*, mert éppen ez nem tudja igazolni önmagát.

mány, a kerület, a gondolkodás, módosultak az emberek, mert a ki ott megakart élni: annak *módosulni kellett* vagy *szívből*, vagy *színből*. Módosították a hivatalos *Közlönyt fenforgó szükség* indokával. És ez mind nem *tekervényes ut?* De jön a legszebb módosítás . . . Mikor már látták, hogy a sok egyenes lélek között egy sines elannyira egyenes, hogy így szólhatna: *elég*, akkor vették a nagy lexikont és kerestek egy frázist, mely mindent kimentsen, mely tetszetős szint adjon a dolgoknak, már vagy fenségest, vagy festékest, mely a hibákat is megdicsőítse. Megtalálték: *a lángész kétségtelen jelei ezek* harsogák örömmel, de . . . rosszul paláslott aggodalommal. Ez tán egyenesség volt?

Mi is hisszük és valljuk, hogy az egyház életében eleitől fogva a legmagasabb szellemi erő érvényesült, de mi azt nem lángésznek nevezzük vala, hanem *Szentléleknek*; nevét és vezérlő munkásságát az Irásból és egyháztörténetből ösmerjük, nem a nagy lexikonból. De mikor odaát annyira megszorultak volna, hogy a sűrű módosítások tarthatatlan és menthetetlen állapotában a lexikonból kellett már *címet* keresni ahhoz, a mihez az alkotmány nem adott alapot, mikor a Szentlélek vezető bölcsességét is konvertálni kellett már az olcsóbb, de jobban pengő *lángészre*: akkor mondá Kánonista, hogy ez nem volna egy b, mint *dicsőség* — *részletfizetésre*. Ő protestált a módosítványok szapora gyártmányai ellen és mégis ime — ő jár tekervényes uton. Igazán szeretnék tekervényesség nélküli választ hallani arra nézve, mit mond a mi *módosított* ref. testvéreink lelkiösmerete; vajjon Istennek adták-e meg a dicsőséget, mikor a bölcsességnek lelkét *lángészre* konvertálták, vagy a lángésznek tettek é vele becsületes szolgálatot, mikor őt *hibáiban*, tévedéseiben *dicsőíték* meg, a mennyiben t. i. a módosított izléstan és erénytan szerint ez is megdicsőítés? Ezek után ítélje meg a tisztelt olvasó, hogy Legistának egész provinciájából kiesoda volna illetékes, hogy megfeddené Kánonistát a *tekervényesség* utai miatt, avagy a módosítások gyártmányai miatt? De, hogy módosított ref. testvéreink még a *módosítás hitvallásához* se viselhetnek igaz hűséggel és lankadatlan buzgó szeretettel: arra épen Legista a tanum.

Én ugyanis közeledni akartam a módosítások hiveihez. Az igaz közeledés szellemében két *módosítási* indítványt tettem a legutóbbi cikkemben: egyik indítványom volt, hogy a presbyteriumnak elmódosított püspökválasztó jogát *módosítsa vissza* vagy a kerület vagy a konvent; a másik pedig, hogy az erdélyi kerület módosítsa magát ideiglenesen a tiszántuli kerület filiájává, legalább addig, míg alkotmánya a sűrű metamorphosis rázkódásaiból kiépülhetne. Nos? Hát nem tetszik egyik sem az ajánlott módosítások közül? Az első indítvány, illetve *követelmény* csak mérges felháborodást szült, mivelhogy elutasíthatatlan igazságon és jogalapon nyugszik. s tapasztalat szerint épen az elutasíthatatlan igazság talál haragos arcokat a hiányzó ellenokok helyett. A második javaslat, — mert a módosító talentumok egész bátorságát és összes módosító kedvét kéri számon — visszavetést szül, sőt *csömört a módosítások iránt*. Tehát én célt értem. A módosító falánkság nagy étvágyának végre is lehető volt oly nagy adagot juttatni, mely előtt a mohó vágy végre csömörölni kezd, legalább a Legista izlése szerint. Vajha a módosítók és módosított utafiak már mind Legistával éreznének, éreznék az andort a módosítványok minden falatjai iránt s óhajtanák meg a jog és alkotmány egészséges mindennapi kenyerét!

Tudom, hogy magában e főhajtásban mindenképp így éreznek már Erdélyben. Erdély reformját éppen erdélyi hangok sürgetik hangosan az egyházi sajtó egész vonalán. E hangokat elnémitani, avagy elhallgattatni többé nem lehet. Sürgeti a reformot a tarthatatlan helyzet és a változott viszonyok hosszú sora. Mikor ama presbyteri jogot visszaköveteltem és visszaköveteljük, ezzel nem a követelés egész összegét fejezzük ki, mint Legista hibásan véli, hanem csak a *reform* megkezdését és pedig haladéktalan megkezdését.

A feudalismuskak nem csak lézengő árnyai és hazajáró lárvái vannak az erdélyi kerület tarthatatlan szervezetében, hanem ott vannak a kis *posthumusok* is, az egyh. ker. közgy. *m. kir.* tagjaiban, a miniszter által kinevezett tagokban. A magyar ref. egyháznak ilyen szervezete *soha sem volt* és a jövőben se lesz. Ez csak a jelen idők esodálatos *tincturája*.

Azt is szerencsém van tudni, miszerint az erdélyi kerület lelkészei és presbyteriumai elannyira megutálták már a feudalismus dicsőségét, miszerint kész szívvel bevették őket a tiszántuli kerülettel való csatlakozás *tincturáját*, csak egyszer már alkotmányosságot láthatnának és ne ama türhetetlen, módosításról módosításra botorkáló omnipotentiát, mely békében hatalmas, dolyfős és erőszakos, háboruban — alázatos.

Különben . . . a budapesti Egyházi és Iskolai Lap 11-ik számának vezércikke még erélyesebben sürgeti a reformot mint én. Nagy István ur legalább is olyan sürgetőleg követeli mint én, de mindnyájunknál hangosabban követeli a ref. egyház természete, az idő és a helyzet. Mely körülményeket egybevetve, valamint azt is, hogy indítványaim ellen — erdélyi részről — Legistán kívül — senki se tiltakozott; az eredmény az, hogy Legista által neheztelt mindkét indítványom ama kerület részéről elvileg *nagy szótöbbséggel elfogadtatott*. És pedig nemcsak a *qui tacet consentire videtur* elvénel fogva, hanem már azért is, mert az Erdélyből jött most említett hangok is vélekedésemet és követelésemet támogatták.

Legista kifogásai is különben csak igen kicsinyes dolgokra vonatkoznak. A kánonista² név nem tetszik neki, és az organum, a Debr. Prot. Lap. Ám ezeken segíthetünk. Nevezzen ki engem más névre Legista akár maga, akár az omnipotens egyh. kerület által. Az organum? . . . Irnék én az Erdélyi Prot. Lapban is, de annak más a *logikája*, *grammatikája*, *dogmatikája* és *ethikája*, szóval egy kis *khinai kőfal* választ el bennünket, melyet önök ledönteni sajnálnak. Hiszen ezelőtt irtam én erdélyi lapban is, a Szász Gerő által szerkesztett „Protestáns Közlöny“-ben. Akkor az volt az organumom. Ki az oka vajjon, hogy a jó közlönynek immár *vége*?*

Az „Erdélyi Protest. Lapnak“ azonban köszönöm, hogy cikkem ösmertetésével eszméimnek *buzgó* uttörője lett. Így terjednek az igazságok közlés és továbbplántálás útján. Köszönet eme szives közremunkálásért, adná Isten, hogy e munka egymás megértésére és testvéri támogatására vezethetne bennünket, a khinai falak törmelékein át, ledőlt romoknak átkozott porán!

* Szerintünk e tekintetben a baj az „Erd. Prot. Lap“ „hivatalos“ jellegében van. — Ha már egy lap, — legyen az akár politikai, akár egyházi — „hivatalos“: akkor az eo ipso kötött marschoute-ával halad! S ily helyzetben a legtehetségesebb s legjóravalóbb szerkesztő is (pedig ilyennek ismerjük a mi erdélyi kollegánkat!) édes keveset tehet. És ha mégis tesz . . . biztosra veheti az erkölcsi selyemzsinórt. — Példa erre éppen maga Szász Gerő s az általa szerkesztett néhai „Prot. Közlöny“-Szerk.

Semmi kétség, hogy erdélyi lestvéreink végre is be fogják látni, miszerint könnyebb a presbyterialis jogokat teljes épségökben restaurálni, hogy nem egyetlen masculinum szócskát is neutrummá degradálni. Csak nem rég mondá egyik neves magyar politikus eme mély és igazságérzékre valló szavakat: „egy csepp víz beszivárog a kősziklába és megfagy, azután szétrepesztí a gránitot, nem a csepp víz — ugymond — hanem a benne uralkodó isteni, örök törvény”.

Ne uralkodjunk hát sem a grammatikán sem a logikán . . . hanem uralkodjék rajtunk az igazság, a jog, a törvénytisztelet és rendszeret. Ekkor az Unió jelentése egy és ugyanaz leszen Királyhágón innen és túl s benne evangélium, erő, egyetértés és szeretet fognak érvényesülni. Bár ugy lenne! **Kánonista.**

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek.** A **felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye** tavaszi közgyűlését ápril 17. 18 és 19. napjain tartja Nyíregyházán a vármegyeház termében; 17-én előértekezlet, 18-án egyházmegyei közgyűlés, 19-én bírósági gyűlések tartatnak. — **A máramaros-ugocsa ev. ref. egyházmegye** tavaszi közgyűlését ápril. hó 19 és 20 napján fogja tartani Nagy-Szöllösön. Az új gondnok **György Endre** beiktatása és fölesketése 19-én délelőtt tog végbemenni. — **Lelkésválasztás.** **Jákó**, felsőszabolcsi egyházmegyei egyházközség márcz. 6-án egyhangulag **Keresztesi Lároly** derecskei segédlelkészt választotta lelkészeül.

— **Egyházkerületi közgyűlésünk ideje.** Elnöktársam ő méltóságával egyetértőleg egyházkerületünk 1899. évi első közgyűlését **f. évi május 24.** s következő napjaira hívom össze Debreczenbe. E gyűlésnek első napján, tehát **24-én délelőtt 8 órakor**, az ülés megnyitása után közvetlenül **lelkészavatás** lesz a nagytemplomban, mely alkalomra a nagy, esperes urak az ifju lelképászorokat azon utasítással hívják meg, hogy május 23-án délelőtt 9 órakor hivatali helyiségemben bizonyítványaikkal jelentkezzenek; ugyancsak délután 3 órakor a gyűlésteremben jelenjenek meg, honnan az esperesi karral együtt a rend megállapítása és teljes próbatartás végett a nagytemplomba vonulnak. Gyűlésünk fontos tárgyai lesznek, a konvent által hozzánk utalt ügyek, a főisk. igazgatótanács és egyházkerületi tanügyi bizottság jegyzőkönyvei, továbbá a felebbezett ügyek ellátása, tanárválasztások. A szentelendők neveit május 8-ig méltóztassanak betérjeszteni, hogy az avatási beszédet tartó szónokot kellő időben kinevezhessem; a gyűlési tárgyakat pedig **május 15-ig** várom. Örömmel hozom köztudomásra, hogy egyházkerületünk világi főjegyzőjévé a szavazatok igen nagy többségével **Ujfalussy Béla** választott meg, kiben egyházát szerető, ügybuzgó egyént csatolt még erősebb kötelekkel magához egyházkerületünk. Tetjes tisztelettel vagyok Debrecen 1899. ápril 6. **Kiss Aron**, püspök.

— **Szabolcska Mihály**, a jeles költő-pap, a ki itt Debreczenben szemünk láttára nőtt fel a legújabbkori magyar lyrai költészet legigazibb képviselőjévé s a kit, ha országszerte megérdemelt méltánylásban részesül is, nálunk kálvinista magyaroknál senki jobban megérteni s megbecsülni nem tud, mivel minden sorából a hamisítatlan magyar lélek: a mi lelkünk szól, lapunk husvéti számára küldte azt a szép verset, a melyet tárca-rovatunkban találnak olvasóink. Meg is érkezett Debreczenbe idejében, de itt a kézbeadás

körül felmerült késedelem miatt oly időben jutott hozzánk, hogy lapunk mult számában már nem adhattuk ki. Hisszük, hogy így elkésve is kedves szolgálatot teszünk közlésével olvasóinknak.

— **Baptista sajtó.** A magyarországi baptisták nemcsak szóval, hanem írásban is nagy tevékenységet fejtenek ki s mindent elkövetnek hivaik toborzására. Különösen a h.-bőszörményi fiatal hitszónok, **Balogh Lajos** működik nagy igyekezettel úgy a szószéken, mint a sajtóban. Legújabbán **Spurgeon** 12 prédikációját adta ki „Az üdv üzenete” czímmel németből fordítva. A fordítás rossz, sok helyt értelmetlen, de különösen magyartalan. A magyar nyelvnek olyatén megázolása, mintahogy azt a Balogh Lajos fordításában látjuk, egyenesen égbekiáltó véték; Spurgeon, a nagy baptista hitszónok, ha tudta volna valaha, hogy ily kontár kézekbe kerül, bizonyosan tiltakozott volna ellene. A fordítás azonban valószínűleg így is czélját éri, sőt Balogh Lajos, a ki nem egészen közönséges tehetségű és műveltségű ember s világot járt, nyelveket tud, azt hiszi, hogy folytathatja a fordítást és Spurgeonnak mind a 37 kötet prédikációit kiadhatja. A baptistáknak hazánkban 3 folyóiratjuk van, u. m. **Az igazság tanuja**, a gyülekezet hivatalos lapja, megjelen havonként egyszer; **A békehírnök**, missiólap, megjelen havonként kétszer és a **Vasárnapi tanító** megjelen havonként egyszer. A lapok közül kétfőt Budapesten, egyet Debreczenben adnak ki. Szóval a baptista sajtó erősen működik.

— **Halálozás.** **Kolozsváry Aladár** mező-túri főgymn. tanár neje **Fodor Agnes** e hó 3-án reggel élete 33-ik, boldog házassága 11. évében rövid szenvedés után elhunyt. A korán elköltözött kedves nőt férje és 3 gyermeke gyászolja. Áldás és béke poraira!

TARTALOM-JEGYZEK: Létminimum. Gergely Károly. — Az egyházi fegyelemről. Zsigmond Sándor. — Éneklésünk. Sinka Lajos. — Tárca: Jézus sírjánál. Szabolcska Mihály. — Megnyugvás. Vadas Gyula. — Tanügy: Állam. Egyház. Iskola. Teendőink. Csánki Benjámín. — Az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság ülése. — Közéletünk: Püspökválasztás előtt. n. n. — Hányszor választott püspököt az egyházkerületi közgyűlés Erdélyben és hányszor választ még? Kánonista. — Különfélek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Erőss Lajos.**

Pályázat.

Akli ev. ref. egyházközség (Ugocsa vármegyében) megürült tanítói állásra pályázatot hirdet.

Javadalom: a „Jelentő”-iv szerint — a levonandók levonása után — 351 frt, mely áll parochiális belsőség és tagos birtok haszonélvezetéből, egyháztagok által teljesített termény- és pénzfizetésekből, ugyszintén szolgálmányokból, továbbá tandíjából és a kántori teendőkért járó két forintból (stóla).

Köteleességek: a megválasztott köteles hat osztályú vegyes iskolában a tiszántúli ev. ref. egyházkerület C) tanterve szerint tanítani, ismétlő iskola-köteleseket oktatni, templomi és temetési kántori teendőkön kívül, szószéki szolgálatokat kétköznapokon és minden második vasárnap, esetleg utóbbi helyett vasárnap délutánonként teljesíteni, egyh. jegyzője lenni.

Feltételek: oklevles, ev. ref. vallásu tanítók pályázhatnak; az állás 1899. május 1-én elfoglalandó; pályázati kérvények **1899. április 24-ig** alulírott körlelkészhez küldendők. Nevetlenfalú, 1899. április 5.

Koroknay István, ev. ref. körlelkész.